

ԼՍԽԱԳԻՐ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՆԱԿԱՆ ԷՐԱՏ. ԵՐՈՒՍԱԼԵՄԻ ԶԱՅ ՊԱՏՄԱՐԲՈՒԹԻԱՆ

ԿՈՐ. 1956
 ՇՐՋԱՆ

Լ.Ս.
 ՏՄԻԻ

«ՏԻՈՆ» ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԵՍԻՅԱՆ, ԼՍԽԱԳԻՐ, ԼՍԽԱԳԻՐ, ԼՍԽԱԳԻՐ, ԼՍԽԱԳԻՐ

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
 Printed in JERUSALEM

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

— Աստուած մեզի հետ

որոշ

321

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

— Ստեղծագործման բարոյագիտականը

ԻՍԱՀԱԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

326

ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆ

— * * *

ՅՈՎՀ. ՇԻՐԱԶ

330

— Ենթագիտակցութիւն

ՇԷՆ - ՄԱՀ

331

ՊԱՏՄԱ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

— Պատկերակցութիւն

ՀՐԱՆԴ Բ. ԱՐՄԷՆ

333

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

— (ԽԵԼ) Յովհաննէս Թլկուրացի

Ն. ԵՊՍ. ԽՈՎԱԿԱՆ

337

Նայելով դարձեալ Շահան Պերպերեանին

ՏԻՐԱՆ ԱՐՔԵՊՍ.

340

Շահան Ռ. Պերպերեան (Կենսագրական գիծեր)

341

ԻՄԱՍՏԱՌԻՐԱԿԱՆ

— Իմաստ եւ իրականութիւն

ՇԱՀԱՆ Ռ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

342

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

— Շնորհաւորական հեռագիրներ եւ նամակներ

348

— Եկեղեցական - Բեմական

349

— Պատկերակցութիւն

349

Բարեպաշտական նուէրներ

350

Յանկ Եիւրոյ 1956 տարւոյ

351

ՍԻՈՆ-ի Տարեկան բաժնեգիրն է՝
բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 20

Redaction of the Armenian Monthly SION

Armenian Patriarchate,

P. O. B. 4001

Old City - Jerusalem

Via Amman (Jordan)

تصدرها - بطريركية الأرمن الأرثوذكس المدير والمحرر المسؤول - صاحب النياحة الاسقف هايكازون أبراهاميان

العدد ١٢

تطبع في مطبعة دير الأرمن - القدس

ديسمبر ١٩٥٦

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem

Editor - Bishop Haigazoun Abrahamian. Armenian Convent, Jerusalem.

Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

1. SUBT — 600 600 600

1956

[illegible]

644 12

100659-РБ466

ԱՍՏՈՒԱԾ ՄԵԶԻ ՀԵՏ

Քրիստոսի Ծնունդով Աստուած մարդկութեան հետ եղաւ նաեւ ֆիզիքա-
լէս: Մարդարէններէն երազուած Լմիւնութիւն (ընդ մեզ Աստուած) տեսնուե-
լի թանձրացեալ իրականացումը զտաւ Բեթղեհէմի Մսուրին մէջ:

Ստեղծագործության «Սկիզբններուն մարդ երեցաւ երկրի վրայ» «Ի պատկեր Աստուծոյ»: Իսկ ժամանակներու «լուսմ»ին Աստուած յայտնուեցաւ պատմութեան թատերաբեմին վրայ մարդկային մարմինով: Տիեզերքի մեծագոյն Դէպքն է այս իր խորքով և խորհուրդով:

Ս. ԵՆՈՒՆԴԻԿ ԿԵԳՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ. — Քրիստոսի մեռնողէն առաջ
և յետոյ նշանաւոր շատ զէպօքեր տեղի ունեցան մեր հոգագունախն վրայ: «Աշ-
տարակներ» շինուեցան և բուրդեր բարձրացան: Մեծ կրօնագիրներ և օրէնս-
գիրներ երեւցան. եզական գիւտեր եղան և զիտական նոր լոյսեր բացուեցան.
պատմական և մեծ տարողութեամբ արշաւանքներ պատահեցան և բնկերային
նոր շարժումներ խմբուեցան: Ասոնք յեղաշրջեցին մարդկային կեանքը և պատ-
մութեան նոր անկլանադարձներ տուին. նոր ճամբաներ բացին մարդու մտա-
ծելու և գործելու աշխարհներուն մէջ և ծնունդ ու վերելք տուին քաղաքա-
կրթութեան: Սակայն անոնցմէ և ոչ մէկը ծագայեց իրրի ժամանականիշ պատ-
մութեան: Այդ մենաշնորհը վերապահուեցաւ Աստուծոյ մարդկութեան հետ
մուծեան: Այդ մենաշնորհը վերապահուեցաւ Աստուծոյ մարդկութեան հետ
մուծեան: Այդ մենաշնորհը վերապահուեցաւ Աստուծոյ մարդկութեան հետ
մուծեան: Այդ մենաշնորհը վերապահուեցաւ Աստուծոյ մարդկութեան հետ
մուծեան:

Առաջ և Քրիստոսէ վերջ . իսկ Քրիստոս եղաւ Կեդրոնը պատմութեան : — Այս օրեր , Հին
« ՈՒՐԱՌՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐ ԱՄԵՆԱՅՆ ԺՈՂՈՎԻՒՆՔԸ » . — Այս օրեր , Հին
թէ նոր աշխարհներուն մէջ , առաջուոր մարդկութիւնը կը ածնէ մեծազոյն
խրախճանքներով ու երջանկութեամբ յիշատակը Մեծ Դէպքին : Հաւատացեալ
կամ հեթանոս , մարդիկ կարծես բնագոյրաբար կը գգան յաւիտենական բարիքը
որ աւանջի՞ն կուգայ Աստուծոյ այս նոր Արեւին որ կը ծագի հաւասարապէս
արդարներու և մեղաւորներու վրայ , կը հրձօնէ և կը հրձօնեցնեն իրենց նման
ներքէ բազմամիլիոն արժանութեամբ նուէրներ բաշխելով իրարու : Կը կենդա-
ները բազմամիլիոն արժանութեամբ

նացնեն իրենց ընտանեկան յարկերը տօնածառերով և կը լեցնեն աղօթքի վայրերը զուարթ բազմութիւններով: Այս բոլորը կը հաստատեն ստուգութիւնը հրեշտակի յայտարարութեան որ տրուեցաւ հովիւներուն. «Ահաւասիկ աւետարանեմ ձեզ ուրախութիւն մեծ, որ եղիցի ամենայն ժողովրդեան»:

Ստոյգ է թէ հոգիներէ քաղցր սարսուռ մը կ'անցնի ունկնդրելով Ծննդեան աւանդական մեղեդիները որոնք աւետաւոր կը հռչակեն, ի լուր աշխարհի, Մեծ Դէպքը և անկէ եկած բարիքները: Ստոյգ է որ համերաշխութեան և բարի կամեցողութեան ընդհանուր մթնոլորտ մը կը ստեղծուի զրեթէ ամենուրեք: Ուրան ալ զեղեցիկ և զրաւիչ երեւոյթներ ըլլան ասոնք, փաստեր չեն սակայն նոյնքան կարեւոր ուրիշ իրականութեան մը. — Մարդուն Աստուծոյ հետ ըլլալու անհրաժեշտութեան:

Է.Ա.ԿԱՆԷՐ՝ ՄԱՐԴԿԻՍԻՆ ԾՆՈՒՆԴՆԵՆ Է. — Որքան ալ էական ու կենսական կարեւորութիւն ունենայ Աստուծոյ մեզի հետ ըլլալու պատմական իրականութիւնը, գործնական գեղնի վրայ կարեւորագոյնը մարդուն Աստուծոյ հետ ըլլալն է: Ասկէ՛ միայն կախեալ է աշխարհի խաղաղութիւնը, ազգերու երջանկութիւնը և անհատներու յաւիտենական ճակատագիրը:

Առաջաւոր մարդկութեան մէջ ի յայտ եկած այս առողջ բնագոյնը, որուն շնորհիւ զրեթէ հրաշքով կտրծես կ'իրականանայ «ի մարդիկ հաճութիւն» երգը և երազը զէթ Ծննդեան շրջանին, դժբախտաբար չի վերածուիր բանականութեան: Աստուծոյ մեզի հետ եղած ըլլալու բնագոյնական երջանիկ տրամադրութիւնը և անոր յաջորդող սքանչելի ոգին չի տարածուիր ամբողջ տարուան վրայ: Մինչև իսկ «Քրիստոնեայ» կոչեցեալ մարդկութեան մեծագոյն զանգուածը կ'ապրի տարուան մնացեալ օրերուն այնպէս՝ որպէս թէ Աստուած երբեք մեզի հետ եղած չըլլար:

Ստոյգ է թէ «յերկիր խաղաղութիւն» ամէն ազգ անընդհատ կ'երգէ. խաղաղասիրութեան «ախոյեան»՝ ամէն մեծ պետութիւն կը յաւակնի ըլլալ սակայն հրապարակը այնքան ուժգին կը լեցուի «խաղաղութիւն, խաղաղութիւն» աղմուկով, որ ձայներու վերջնական զուարթ կ'ըլլայ խռովութիւն...:

Որչափ ատեն մեր երկրագունտին վրայ աղքատներ կազմեն ջախջախիչ մեծամասնութիւն, որչափ ատեն որ արդարութիւնը զուխը բարձր չըլլի ազգերու հրապարակներու վրայ, որչափ ատեն որ հակայական զանգուածներ ապրին վախի և տգիտութեան բռնակալութեան տակ, ու որքան ատեն որ առաջաւոր մարդկութիւնը իր շահագիտական տեսակէտները պարտադրել ջանայ «յետամնաց» և տկար ազգերուն վրայ, այնքան ատեն մարդկութիւնը զրկուած պիտի մնայ Աստուծոյ հետ ըլլալու շնորհքէն և բարիքէն... Աշխարհի բոլոր ծագերուն մէջ կրնայ մեծ խրախճանքներով տօնուիլ Աստուծոյ մը Ծնունդը մարդկութեան ծոցին մէջ. սակայն մինչև որ «ի մարդիկ հաճութիւն»ը տեսապէս չիրականանայ երկրի վրայ, երկինքի մէջ պիտի չարձանագրուի որ մարդկութեան Ծնունդը տեղի ունեցած է Աստուծոյ ծոցին մէջ:

ՔՐԻՍՏՈՍ ՄԵՐ ՄԷՋ. — Մարդկային մեծ շրջանակէն եթէ իջնենք այն «փոքր ածուն», զոր կը կազմէ հայութիւնը, պիտի տեսնենք որ պատկերը տարբեր չէ նաև այստեղ:

Պատմական իրողութիւն է որ Աստուած մասնաւոր կերպով հայ ժողո-

վերջին մէջ յայտնուեցաւ այն օրէն երբ Լուսաւորչի Տեսիլքով «Էջ Միածինն ի Հօրէ, և լոյս փառաց՝ ընդ նմա»։ Եւ մեզի հետ մնաց դարեր շարունակ երբ մենք անցանք կրակի և սուրի մրրիկներու ընդմէջէն։ Ու պէտք է հաստատել որ մենք ալ եղանք Աստուծոյ հետ. վկայ՝ մեր հաւաքական քրիստոնեայ կեանքը, մեր մարտիրոսներու բազմութիւնը և մեր համակ կրօնական մշակոյթը։ Աստուած ինքզինք տուած էր մեզի. մեր կարգին ջանացինք տալ Իրեն ինչ որ մեր լաւագոյնն էր և ինչ որ մեզի համար թանկարժէք էր. — կեանք, միտք և նիւթ։ Մեր վերապրումը մարդկային փոթորիկներու մէջէն զրեթէ կը պարտինք Աստուծոյ հետ ըլլալու այս պատմական իրողութեան։ (Թէ Աստուած «տանջէ զամենայն որդի զոր ընդունի» կրօնական ճշմարտութիւն մը և իրողութիւն մըն է որ կրնայ կարեւոր լոյս ձգել մեր պատմութեան այլապէս անմըճնելի կարգ մը երեւոյթներու վրայ, որոնց չենք անդրադառնար առայժմ)։

Աւելի քան կէս դար է որ փոխուած բան մը կայ նաև մեր մէջ. մեր կարգ մը կազմակերպութիւններ կը զործեն այնպէս որպէս թէ Աստուած երբեք այս ժողովուրդին հետ եղած չըլլար, ոչ ալ՝ մեր ժողովուրդը Աստուծոյ հետ։ Բարգելով հանդերձ պատկառելի բացառութիւնները, աւելի քան կէս դարէ ի վեր, անոնք որոնց ձեռքը անցած է այս ժողովուրդի, այնպէս ըսենք, «քաղաքային» և «ընկերային» դաստիարակութեան ղեկավարութիւնը, բացէ ի բաց կամ լռելեայն զրեթէ մոռացութեան տուած են Աստուծոյ մեզի հետ եղած ըլլալու պատմական իրողութիւնը։ Այս ակամայ հաւաստումին ազդակող զըլխաւոր փաստերէն մէկն է այն «քաղաքային» և «ընկերային» այլամերժութիւնը որ այլևս զրեթէ տիրական դարձած է յատկապէս վերոյիշեալ շրջանակներու մէջ։ Վտանգը աւելի մտահոգիչ կը դառնայ երբ անդրադառնանք որ խմբակցական այդ այլամերժութեան ոգին հետզհետէ համակել և կազմալուծել կը սպառնայ հայ գանգուածը։ Այլամերժութիւնը բացէ ի բաց ժխտումն է «ի մարդիկ հաճութիւն» կրօնա-ընկերային սկզբունքին, որ իբրև երգ և Աստուծոյ կամք երկինքէն երկիր իջաւ Գրիստոսի մօնղեան օրն իսկ։

Այլամերժութիւնը դիւրաւ կրնայ շփոթուիլ նախանձայնութեան հետ, ինչպէս յիմար յանդգնութիւնը՝ կշռուած քաջութեան հետ։ Այլամերժութեան հետ զուգընթաց կը քալեն ատելութիւնը և արհամարհանքը. անոր կը հետեւին հերձուածը և ինքզինք սպառող ամուլ պայքարը։ Իսկ նախանձայնութիւնը անբաժան է արդարակորով սէրէն. իր պտուղներն են միջնորդի մաքրագործում, կարգ կանոնի վերահաստատում և միասնականութեան վերականգնում։

Ինչ որ է քոսը ծառին, նոյն է այլամերժութիւնը ազգերու կեանքին — կ'ուտէ, կը սպառէ անոնց կենսունակութիւնը և զաճած կը պահէ զանոնք։ Ինչ որ է սառոյցը ժայռերուն, նոյնն է այլամերժութիւնը միատարր հաւաքականութեանց — կը հերձէ, կը բեկանէ և կտոր կտոր կ'ընէ անոնց դարաւոր տունութեանց — կը հերձէ, կը բեկանէ և կտոր կտոր կ'ընէ անոնց դարաւոր տունութեանց։ Երբ այս ախտը տիրապետած է անհատներու կամ ժողովուրդականութիւնը։ Երբ այս ախտը տիրապետած է անհատներու կամ ժողովուրդականութիւնը։ Երբ այս ախտը տիրապետած է անհատներու կամ ժողովուրդականութիւնը։ — Մերժուած ճշմարտութիւնը, արդարութիւնը և իմացական պարկեշտութիւնը։ — Մերժուած կողմին դիրքն ու տեսակէտն է որ կը ճշգէ միւս կողմին դիրքը և տեսակէտը տուեալ կացութեան մը մասին։ Այլամերժին համար ուրիշներու վրայ փնտռուած

գրեթէ միակ արժանիքը «իր կողմէն» կամ «իրեն համակիր» ըլլալն է։ Եթէ զայն ունի՝ մնացեալ արժանիքներուն կը անբանալ հարկը պահանջած պարտաւորութիւնները։ Բոլոր ապարժանիքներու տէր է մերժուած կողմը կամ «իրեն համակիր» չեղողները։ Այս չափանիշներով «քաղաքային» կամ «ընկերային» դաստիարակութիւն ստացող սերունդներ կը խաթարուին իմացապէս և հոգեպէս։ Կողմնակալական ժամանակաւոր «բարիքներ» պաշտպանելու պարագային՝ այլամերժը չկրնար տեսնել վերջնական շարիքները որ կը պատճառէ իր իսկ ցեղին զոր անկեղծօրէն կը սիրէ . . .

Քրիստոսի մեզի հետ ըլլալուն զիտուոր նպատակն է, հրեշտակի աւետիսին համաձայն, մարդոց մէջ «հաճութիւն» յառաջացնել։ Այս գաղափարը աւելի հանդամանօրէն կը պարզաբանէ Պօղոս Առաքեալ. «Յիսուս Քրիստոսի միջոցաւ դուք որ երբեմն հեռուոր էիք, մերձուոր եղաք. որովհետեւ Ան է մեր խաղաղութիւնը որ երկուքը մէկ բրաւ (= մարդոց մէջէն բաժանումը վերացուց). իբրեւ միջնորդ ծառայող ցանկը քակեց (= դասակարգային կամ ցեղային խտրութիւնը ջնջեց) որպէսզի երկուքը, (հաւատքի եկած հրեան և հեթանոսը), իրմով մէկ նոր մարդու վերածէ, և խաղաղութիւն հաստատէ, և հաշտեցնէ երկուքը Աստուծոյ հետ՝ մէկ մարմնով, որովհետեւ թշնամութիւնը (այլամերժութիւնը) սպաննեց իր անձին վրայ։ Եւ եկաւ խաղաղութիւն աւետեց ձեզի. հեռուորներուդ, և խաղաղութիւն՝ մերձուորներուդ . . . որեմն այլևս օտար չէք (իրարու), այլ՝ սուրբերու քաղաքակիցներ և ընտանիք Աստուծոյ» (Եփես. Բ. 13-20)։

Այլամերժութեան ոգիով վարակուած բնկերային շրջանակներ և անհատներ երբեք Աստուծոյ, այսինքն ճշմարտութեան հետ պիտի չկրնան ըլլալ։ Անոնք չեն կրնար ժառանգը և շարունակուիլ ըլլալ նաև մեր նախնիքներու յայտնաբերած ազնուական ոգիին, ոչ ալ՝ իրենց հետ ունենալ մեր ցեղի ներկայ առողջ մնացած սղլամիտ տարրը։

ՄԵՆԵՔ ԱԼ ԱՍՏՈՒՆԴՈՅ ՀԵՏ. — Աստուած պատմական որոշ պահի մը մէջ չէ միայն որ մեզի հետ եղած է։ Մեզի հետ է միշտ և խոտացած է մեզի հետ ըլլալ «զամենայն աւուրս մինչև ի կտաարած աշխարհի»։ Արդարեւ Քրիստոս մեզի հետ է իր ետին ձգած անսպառ հոգեկան և բարոյական ժառանգութեամբ։ Ան մեզի հետ է իր «Լերան Քարոզ»ին մէջ, Առականութեն մէջ, իր Կտակի և Հրաժեշտի խօսքերուն մէջ։

Քրիստոս մեզի հետ է, տեսանելի կերպով, իր Զոհաբերութեան մեծ Խորհուրդին մէջ։ Մեր Ս. Սեղաններուն վրայ մշտնջենաւորուած Ս. Պատարագները զգալի կերպով մեզ հետ կը պահեն զԱյն իր Սիրոյ և Զոհողութեան դերադոյն արարքին մէջ։

Քրիստոս մեզի հետ է իբրեւ «Աշխարհի լոյսը»։ Մենք լոյսով միայն կը տեսնենք բնութեան պարզած գեղեցկութիւններն ու տղմաթաթախ ճանճացումները։ Լոյսով կը ճանչնանք թէ մեր դէմ ելնող կենդանին զառնուկ է թէ զազան։ Քրիստոսի բերած լոյսով միայն կրնանք մենք գտնազանել իսկական բա-

րին՝ չափէն, ճշմարտութիւնը սուտէն և հոգեկան զեղեցկութիւնները բարոյական ազդեցութիւններէ:

Քրիստոս մեզի հետ է, վերջապէս, իբրև «ճանապարհ, ճշմարտութիւն և կեանք»։ այսինքն իբրև ուղղութիւն՝ շիտակ կեանքի, պարկեշտ մտքի և խաղաղ խղճմանքի:

Հայ ժողովուրդը ինչ որ ունի իբրև պարծանքի առարկայ և յաւերժական արժէք — եկեղեցի, մաքուր նկարապետ, մեծաքանի ծէս, կրօնական մշակոյթ և այլն կը պարտի մեծազոյն չափով իր Աստուծոյ հետ ըլլալու իրողութեան: Հոգիով և զգացումներով չաղարտուած հայ գոնդուածը կը ցանկայ պահել այդ պատմական և աստուածային մենաշնորհը. անոր մէջ կը գտնէ իր մխիթարութիւնը, երջանկութիւնը և իր ֆիզիքական ու հոգեկան ապահովութիւնը: Մեր ժողովուրդի համար հարցում մը ըլլալէ աւելի համոզում մըն է առաքելական այս խօսքը. «Եթէ Աստուած ի մեր կոյս է, ո՞վ իցէ մեզ հակառակ»:

«Աստուած մեզի հետ. մենք ալ Աստուծոյ հետ»։ Այս պէտք է ըլլայ մեր ազգային նշանաբանը յառաջիկայ տարի և զալիք բոլոր տարիներուն, ինչպէս եղած էր այդ դարերով մեր պատուական նախնիքներուն: Ասիկա արդէն նշանաբանն է եկեղեցւոյ Սրբազան Պետին, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի: Այս նշանաբանէն կ'առնէ ան իր անսահման լաւատեսութիւնը և դրական, շինարար, կառուցողական աշխատանք կատարելու իր համբուրելի եռանդը: Իր ազնուական օրինակը վարակիչ ըլլայ ամենքիս համար: Թոյլ պէտք չէ տանք որ հատուածական այլամերժութեան ոգին վերածուի ազգային ախտի մը. այդ կրնայ դուռ բանալ անդամանելի ազգային աղէտներու...:

Երանգեան Տօնին մշտահոս պատգամն է. շարունակենք Աստուծոյ հետ ըլլալ որովհետև Աստուած շարունակ մեզի հետ եղած է, և զգալի նշաններ կան որ մեզի հետ է յատկապէս ներկայ ժամանակներու մէջ:

«ՍԻՈՆ»Ի 30-ԱՄԵԱԿ

ՍԻՈՆ իր այս քիւով կը բոլորէ իր «Նոր Շրջան»ի 30 տարիները, իսկ իր ծննդեան՝ 90 ամեակը: 30 տարիներու կեանք մը մեծ Հաստատութեան մը պատգամներին համար երկայն շրջան մը չէ. սակայն նեղի իրողութիւն է որ «Նոր Սիոն»ը 30 տարիներ բարունակ լոյս տեսաւ անընդհատ, եւ կարելի կ'անոնաւորութեամբ, Ս. Ս. քոռի քէ՛լ լայն՝ եւ քէ՛լ մանաւանդ նեղ օրերուն: Աւելի հանգամանօրէն պիտի անդրադառնանք այս տարեդարձին «ՍԻՈՆ»ի յառաջիկայ քիւով:

ԿՐԾՆԵԿԵՆ

ՍՏԵՂԵԱԳՈՐԾԱՆ ԲԱՐՈՅԱԳԻՏԱԿԱՆԸ

(ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԻԹՈՎ)

Եթե ոչ հասն ցորենոյ անկեալ յերկիր մեռանիցի, ինքն միայն կայ. ապա եթէ մեռանիցի բազում արդիւնաւ առնէ:

Արդիկ՝ առնուազն կը խորհին: Մարդոց խորհելու այս իրողութիւնը կրնայ հերքուիլ այն ատեն միայն երբ դադրին անոնք խորհելէ: Խորհող էակը եթէ չի կայ, ըստ ինքեան խորհիլը պէտք է գոյութիւն չունենայ: Սխալ կամ ճիշդ՝ Տէքարդ իրաւունք ունէր ըսելու. կը խորհիմ՝ ուրեմն եմ (cogito ergo sum):

Խորհելու իրողութեան երբ խորհող էակը անմիջականորէն անդրադառնայ, ու չինչ պիտի խորհի բայց եթէ իր խորհիլը և իր ըմբռնումը:

Միտքը կը խորհի այն՝ ինչ որ կը խորհի: Եթէ իմ մտքիս խորհելու առարկան իմ միտքն է, կարելի է բան չէ միտքէս դուրս տարբեր առարկայի մը մասին խորհիմ:

Բայց անգամ մը որ ձերբազատիմ ես ինձմէ, առանց որ ինքզինքս կորսնցնեմ, իմ մտածմանս դիմաց անմիջապէս կը կենայ աշխարհը իր ամբողջութեան մէջ: Կը գտնեմ ինքզինքս բազմազանութեան մը դիմաց, սակայն. ու եթէ ջանամ այս բազմազանութիւնները հասկնալ իրենց հասարակաց եղող մէկ բան իրրեւ, կը տարուիմ խորհելու որ ինձմէ դուրս, արտադրեան և բարձունքի իրողութեանց առջև կը գլուխս ընկնեմ: Հոս դարձեալ իրաւունք ունի Տէքարդ ըսելու. «Տուէք ինձի շարժում և տարածութիւն և ես աշխարհը կը վերկառուցանեմ»:

Շարժումի և տարածութեան մեր դէմ յանդիմանութիւնը մեր մէջ յառաջ կը բերէ վիճակ մը որուն մէջ կը տեղաւորենք շարժումը և տարածութիւնը, իրրեւ անցեալ, իրրեւ ներկայ և իրրեւ ապագայ: Ժամանակը հետեւաբար ուրիշ բան չէ եթէ ոչ մեր կողմէ եղած մեկնութիւն մը, «վիճակ-տեղ» մը որուն մէջ կը գնենք շարժումը և տարածութիւնը: Ու ամէն անգամ որ տարի մը

կ'անցնի մեր կեանքէն, այսպէս ըսելու համար, ու մենք կը խորհինք, մեր ըրածը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ կեդրոնացեալ անդրադարձ մը մեր «վիճակ-տեղ»-ին կամ մեկնութեան դոր տուած ենք շարժումին և տարածութեան:

Ամանորին երբ կ'ափսոսանք ու կը տանջուինք, խորհելով որ մեղմէ, մեր հոգիէն, մեր կեանքէն, մեր էութենէն, մեր լինելութենէն բան մը ևս պակսեցաւ, կը սխալինք: Այս սխալին պատճառը մենք ենք. քանի որ կը տարուինք՝ այն մեկնութիւնը դոր տուած էինք շարժումը և տարածութիւնը ըմբռնելու՝ նոյնը ընելու, մեր էութիւնը, մեր իսկ լինելութիւնը ըմբռնելու:

Ամենէն տարօրինակը և ամենէն յատկանշականը այն է որ երբ Ամանորին կը բերուինք խորհելու մէկ կողմէն ժամանակի և անոր հետ կապուած իրադարձութեանց մասին, միւս կողմէն ալ սակայն կը խորհինք մեր մասին և միայն մեր մասին:

Երբ ընտանիքը հաւաքուած է կաղանդի ծառին շուրջ ու վերջացած են ընծայ «առնել-տալու» արարողութիւնները, ծնողանայուածքը կը ստի սօսիսին մէջ հետըզհետէ հատնող կրակին: Ի՞նչ կը խորհին վստահ կրնաք ըլլալ որ պատասխանը «ոչ ինչ» է:

Այս «ոչ ինչ»-ութիւնը յառաջ եկած պարզ այն միակ պատճառաւ որ միտք ինքզինքն է որ կը խորհի:

Միտքը կը մեղմի այսպէս, երբ ինքզինքը կը խորհի:

Բայց քրիստոնէական իմաստասիրութիւնը կը պահանջէ որ միտքը մեռնի: Քրիստոնէական աստուածաբանութիւնը միշտ ալ քաջալերած ու պայման դրած է «երկինքի արքայութիւն»ը ժառանգելու համար՝ ինքնամեռուցում:

Ազատելու համար այս երեւութական հակասութենէն, պէտք է խորհիլ հետեւալ ձևով:

Երբ միտքը ինքզինք կը խորհի, կը դադրի առով «ուրիշ բան» խորհելէ:

Միտքը կը սկսի ստեղծագործել սակայն երբ այս «ուրիշ բան»ը խորհի:

«Եթէ ոչ հասն ցորենոյ անկեալ յերկիր մեռանիցի, ինքն միայն կայ...»: Ծորենի հատիկը հողին մէջ եթէ չմեռնի, ինք միայն կայ. պէտք է մեռնի՝ ուրեմն ոչ

միայն ինք չըլլայ, այլ իր ընտանիքը՝ տարբեր բան կամ բաներ ևս ըլլայ. ապա եթէ մեռանիցի՝ բազում արգիւնտ տանէ՞ս։

Փոխարեակաւ խմատով ամիսք-ցորենի հատը պէտք է խնայ ինքզինքէն զուրս, մեռնի ինքզինքին համար. բայց մեռնի նաև և մահաւանդ ջշարժում և տարածութիւն — հողին մէջ որպէսզի կարենայ այդպէս ձերբազատուելով ինքզինքէն՝ ըստեղծագործական նոր աշխարհի մը մէջ բազմանալ։

Աւերմն որպէսզի ստեղծագործումը իրագործուի, պէտք է միտքը երկու անգամ մեռնի։ Մեռնի ինքզինքին համար, ապա մեռնի ուրիշին համար։

Եթէ սակայն պատահի որ հունտին մէջ պակսի կենսունակութեան աւելը, բնական է խորհիլ որ իր կրկնակ մահերը իսկական մահուան մը ճակատագրին կ'առաջնորդեն. կենսունակութեան աւելին պակասովը պէտք է հունտը նկատել արդէն իսկ մահուան դատապարտեալ։

Բայց ամարդ-հունտը և ցորենի հունտը միեւնոյնը չէ։ Ամարդ-հունտը արդէն Աստուածային Տաղանդի կամ Շնորհի աւելը ունենալու առանձնաշնորհումին արժանացած է ի գորութեան (en puissance)։

Աստուածաշունչ Մատեանը կը պատմէ մեզի աշխարհի ստեղծագործութեան հետ միասին մարդուն ալ ստեղծումը։ «Եւ վըրջեաց Շունչ կենդանի»։ «Ըստ պատկերի Աստուծոյ ստեղծ գնաց։ Այդ Աստուածային Շունչը կամ Հոգին ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ամարդ-հունտին մէջ ի գորութեան շնորհուած կենսունակութեան, կամ ստեղծագործութեան աւելը։ Անգամ մը որ մենք լրջօրէն անդրադառնանք այս բացարձակ իրականութեան մեզմէ ներս, ու առաւել կամ նուազ ուժգնութեամբ կ'անդրադառնանք արդէն, բայց լրջօրէն անդրադառնանք՝ կը խորդգանք զայն, ու աւելին՝ կը մղուինք ստեղծելու. ու պէտք է որ ստեղծենք։ Այս է ստեղծագործման բարոյագիտականը։ Ստեղծագործելը մարդուն իրաւունքն է. այդ կը պատկանի Աստուծոյ. բայց իր պատճախ է. վանդի իրաւունքը՝ հեղինակ կ'ենթադրէ, պարտքը՝ հեղինակին նկատմամբ յարաբերութեան որոշ գործ կը պահանջէ։

Աւերմն որպէսզի ստեղծագործման բա-

րոյականը իրագործուի, այսինքն որպէսզի մարդը կարենայ ստեղծել, անհրաժեշտ են իրմէ զուրս՝ «ուրիշը», այսինքն շարժում և տարածութիւն. այլ խօսքով՝ արդէն ըստեղծուած աշխարհ կամ տիեզերք, իր ամբողջութեանը մէջ. յետոյ՝ հաղանդ, այսինքն կենսունակութեան աւել. այլ խօսքով՝ Աստուածային Շունչ և ապա ազատքիւն, այսինքն ինքնամոտացում և ինքնամեռնացում։

Ամարդկային քաղաքակրթութեան բոլոր ստեղծագործական արժէքները յառաջ եկած են ստեղծագործման բարոյագիտական իրագործումովը։ Պատմութիւնը տուած է մեզի անհրաժեշտ ապացոյցներ։

Կրօնական մարդի մէջ Մովսէս, Եսայի, Քրիշնէ, Կոմփիլիոս, Մահամէտ, Պողոս Առաքեալ, սրբուհի Թէրէզա, Օգոստինոս, Յրանչիկոս Ասիացի, Սահակ-Մեարոպ, Նարեկացի, Շնորհալի։ Արուեստի աշխարհին մէջ՝ Պիթիաս, Միքէլ Անճելօ, Պէթհովէն, Ռաֆայէլ, Շէյքսպիր, Կէօթէ, Այվազովսքի։ Գիտական մարդին մէջ՝ Կոպեռնիկոս, Կալիլէ, Նեւտոն, Էսթրեն, Այնշթայն։ Աւստատարական աշխարհի մէջ՝ Սեկրատ, Պլատոն, Արիստոտէլ, Պդոտին, Քանթ, Տէքսթի, Պէրկսոն ու տակաւին իրենց նման միւս մարդոց փաղանգը եթէ երբեք իրենց ամիսք-ցորենի հատը մեռցուցած չըլլային ստեղծուած աշխարհ-հողին մէջ խորդալով իրենց ներաշխարհին տաղանդը, Աստուածային Շունչը պիտի չունենային իրենց քաղում արգիւնտը։

Աւա՛նքս ալ, աշխարհի մ'ը կողմնալ ըլլանք, ինչ ազգի կամ կրօնքի ալ պատկանինք՝ կը վայելենք ստեղծագործողներուն մշակութային արժէքներու այդ քաղում արգիւնտը։

Ստեղծագործման բարոյագիտական իրագործման մէջ վերին աստիճանի կարեւոր և անհրաժեշտ է ազատութեան տիրացումը որուն թիւադրանքը կ'ընէ «եթէ ոչ հատն ցորենոյ անկեալ յերկիր մեռանիցի, ինքն միայն կայ...» աւետարանական հաւատումը։

Ազատութիւն։ Որուն վրայ կը բարձրանան աշխարհի քաղաքակրթութեան բոլոր իմաստասիրական և աստուածաբանական գրութիւններու կառոյցները։

Չէ իրագործուած, չի՛ կրնար իրագոր-

ծուրդ որեւէ ստեղծում եթէ չըլլայ ազատութիւն՝ մարմնական վարի ու վայրի ըզգացումներէն. ազատութիւն՝ անանկացնող ու մեր կենսունակութիւնը, մեր տաղանդը, աստուածային ծո՞ւնչը քարացնող սէրերէ ու միտքերէ։ Ազատութիւն մեր նստն, մեր ճղճի՛մ նստն, որ կը մեռնի լոկ ինքզինքին համար բայց ո՛չ սուրիշօին ալ համար։ Ազատութիւն՝ նոյնիսկ մարդերէ ու աշխարհային գեղեցիկ խոստումներէ։ Ազատութիւն՝ մեղքէ։

«Որ ոչ առնու զխաչ իւր և գայ զկնի իմ՝ չէ ինձ արժանի։ Որ գտանէ զանձն իւր՝ կորուսցէ զնա, և որ կորոյս զանձն իւր վասն իմ՝ գտցէ զնա» (Մատթ. Ժ. 38)։ Կեանքի մէջ խաչը գրկել կը նշանակէ «հունտ» անձօին մեռուցման Գողգոթային բարձրանալ։ Ով որ իր «հունտ» անձը կը մեռցնէ ինքզինքին համար, կը գտնէ զայն. բայց այդ գիւտը՝ կորուստ է արդէն։ Ով որ զայն կը մեռցնէ սուրիշօին համար, Աւետարանի լոյսով՝ Յիսուսին համար, զայն կը գտնէ և այս գիւտը ստեղծումի իրազործման յարութիւնն է։

Նստն մեռուցումը տիեզերքի արգաւանդ հողին մէջ մեղ կը հասցնէ իմացականութեան և հոգեկանութեան երկինքները ու կը զնէ Աստուծոյ սրտին մէջ. կ'ամուսնացնէ Աստուծոյ յաւերժական Սիրոյ Հոգւոյն հետ։ Մենք պիտի ապրինք Աստուծոյ մէջ ու Աստուած՝ մեր մէջ։ Օկացէք յիս, և ես՝ ի ձեզս։ Ազատութենէն յետոյ պէտք է զիտնանք բացուիլ աշխարհին, բնութեան գեղեցիկութիւններուն, մարդոց. վերջապէս տիեզերքին որ Աստուծոյ Զեռքէն մեղի տրուած անսպառ զանձերու հանք է. Աստուծոյ Աչքէն ճառագայթուած սէրերու ովկիան է որմէ մեր հողին պէտք է ըմպէ և զոր մեր միտքը պէտք է պնդէ։ Ու ի՞նչ գիւտեր, այն ատեն. իմացական ստեղծումի ի՞նչ ծագիկներ. սրբութեան գերերջանիկ ապրումի ի՞նչ թոխչքներ։

Բայց ստեղծագործման բարոյագիտականը ի՞նչպէս կրնայ իրագործուիլ երբ մէկ կողմէն պահանջը կը ներկայանայ ազատութիւն՝ աշխարհէ և միւս կողմէ բացուիլ՝ աշխարհին։

Փարատելու համար ըստ երևոյթի այս երկրորդ հակասութիւնը, պէտք է հետեւալը խորհնք։

Ստեղծագործութիւնը եսպէս երկու եզրերու ներկայութիւնը կ'ենթադրէ։ Դէմ հանդիպում՝ աշխարհին, բայց դէմ հանդիպում նաև Աստուծոյ։ Բացուիլ աշխարհին այնքան որ առանց գերի դառնալու անոր, բացուիլ Աստուծոյ։ Ստեղծագործութիւնը, այսպէս, կը դառնայ առ Աստուած — Մագնիսը բարձրացող, աշխարհի մէջէն, ազատութեան վճռական երկաթը։ Երբ մարդը մօտենայ աշխարհին ու իր այդ մօտեցման ընթացքին երբ զգայ մեղքին նետը, ձերբազատի պիտի անկէ ու բարձրանայ ուղղահայեաց ձևով դէպի Աստուած։

Ստեղծագործութիւնը, այսպէս, չ'իջնիւր Աստուծմէ, այլ կ'իջլէ առ Աստուած։

Ու սուրբերը աշխարհի մէջ աղօթելով հանգրձ՝ աշխարհէն դուրս ապրած են։ Ամէն մէկ առարկայի վրայ, ամէն մէկ մարդու վրայ, երկրի ու երկինքի վրայ տեսած են Աստուծոյ շունչը, Աստուծոյ ներկայութիւնը։

Ահա թէ ինչու Սոկրատ յաճախ կը խօսէր իր հողին այցելող demon-ի մասին ու կը թելադրէր որ մարդիկ պէտք է իմաստասէր ըլլան, ու իմաստասէր ըլլալու համար պէտք է որ մեղքէ հեռու մնան ու կապուին Բարիին, Դեղեցիկին ու Զջմարիտին։

Հետեւաբար, ստեղծագործման բարոյագիտականը կ'իրագործուի այսպէս, երկու պողոտաներէ ընթանալով. մին՝ մարդուն Աստուծոյ հետ դէմ հանդիպման պողոտայով, և միւսը՝ մարդուն, մարդուն և աշխարհին հետ դէմ հանդիպման պողոտայով։ Այս երկու հանդիպումներուն սկզբնակէտին սակայն, պէտք է երաշխաւորել միտքին, եսին, անձին կրկնակ ամահները. ինքնամեռուցումի և սուրիշօին մէջ մեռնելու մահերը, «ազատութեան» ծիրանիին մէջ պատմութեանուած։

Բայց ինչո՞ւ պէտք է ստեղծագործենք։ Եթէ չենք ուզեր մնալ մենք մեղի հետ ու լճանալ. եթէ չենք ուզեր ըլլալ եսասէր, ամբարտաւան ու տառապիլ մենք մեր մէջ. եթէ չենք ուզեր մեղք գործել, պէտք է ստեղծագործենք։

Եթէ չենք ուզեր ուրանալ զԱստուած, ուրանալ Աւետարանը. եթէ չենք ուզեր գերի դառնալ ռսկիին, մարմինին, փառքին ու պտտիլ աշխարհի մէջ յուսալով որ եր-

ջանիկ օր մը ամէն ինչ մեր ուղածին կամ հրազածին պէս պիտի ըլլայ ու չըլլայ ու մենք յուսահատութենէ յուսախայթութեան երթանք, պէտք է ստեղծագործենք:

Եթէ չենք ուզեր որ մեր էութենէն ամէն վայրկեան կտոր մը խուսափի ու երթայ պարապին, եթէ չենք ուզեր ստուգապէս մեռնիլ՝ պէտք է ստեղծագործենք:

Եթէ ոչ հատն ցորենոյ անկեալ յերկիր մեռանիցի, ինքն միայն կայ: ... Տիւղերքի անհունութեանը մէջ մարդկային այն հիւնէն, այն կէտը որ «կայ» միայն: Գիւղացիին ձեռքին մէջ այն հունտը որ «կայ» միայն, բայց որուն վրայ կը դրոշման, կ'օրհնէ ու «օրհնեալ է Աստուած», փառաւորեալ է Աստուած, յիշեալ է Աստուած» երգին մէջէն, գայն կը նետէ՝ հողին արգաւանդ աղօսներուն մէջ: Գիւղացիին այդ երգը ցորենի հունտին վաղը ծաղկելու, պտղաբերելու, բազմանալու ապագայի երջանկութեան, ներկայի մահերգն է: «Ապա եթէ մեռանիցի» բազում արդիւնս տունէ:

Ինչո՞ւ պէտք է ստեղծագործենք:

Որպէսզի երջանիկ ըլլանք:

Աստուծոյ Ձեռքէն երկինքէն ինկանք մէկիկ մէկիկ, ցորենի ոսկի հունտերու պէս կեանքի աղօսներուն մէջ որպէսզի «ածինք ու բազմանանք», և այս անուամբ ու բազմացումին մէջ երջանիկ ըլլանք:

Երջանիկ կ'ըլլանք ամէն անգամ որ Աստուծոյ սեղանին մատուցանենք մեր մտքի և հողին ցորենի հունտերէն պատրաստուած իմանալի ստեղծագործման հացը:

Ստեղծագործական ներշնչման նպատակն է յստաջ բերել կեանքի նոր «ձեռք» բու հացը:

Մարդուն ճշմարիտ կոչումը, ըստ Պօղոս Առաքեալի, մեղքէն հեռու մնալով՝ Ս. Հոգիին հետ «ի հաղորդութեան» մնալն է: Լեյս Ս. Հոգիին մարդուն «ի հաղորդութեան» մնալն է երջանկութիւնը:

Ս. Հոգիին աղաւթին սակայն, նման թիթեռին, կը մօտենայ մարդկային «գանկալուսամփոփոխ» երբ լոյս տեսնէ անոր մէջ վառուած. մեղքի ճիրաններէն ձերբազատման լոյսը. ինքզինքը «մեղացւած» ու աշխարհի և Աստուծոյ մէջ ապրողին, խորհողին լոյսը:

Վա՛յ այն հողին, այն մտքին որուն ճրագը մարե՛ր է ... «Հողին մի՛ շիջու-

ցանէք» կը պատգամէ Պօղոս Առաքեալ: Բացէք մասնազարանները, գիրքերը, կրօնական հաստատութիւնները, դուք կը զբոսնէք մտքի և հողի սնունդը. երանի՜ անոց որոնք ծարաւի են և անօթի ...:

Ստեղծագործման բարոյագիտական կ'իրազորեն անոնք, կրնանք ըսել, որոնք ծարաւի ու անօթի են իմացական և հոգեկան հացի համար:

Մեր կեանքի ամէն մէկ վայրկեանին, մասնաւորաբար եթէ կ'ուզէք՝ Ամանորին, աղաւթնէ մեր միտքը և հողին մեղքէն, միշտի ըլլալու և «սրբիշօին չբացուելու» մեղքէն. լծացումի մեղքէն որմէ կը ծնին որիշ մեղքեր, բայց մասնաւոր կեղծիքի և ստախոսութեան մեղքը:

Մեր բարոյական կեանքը թող լինի լեցուն՝ ստեղծագործութեամբ. ազատ ու յաւիտենական Հուրովը վառուած:

Մեր ազգային ու եկեղեցական կեանքին մէջ թող բազմանայ թիւը ստեղծագործողներու որպէսզի ազգովին երջանիկ ըլլանք: Հերի՛ք է որ մեր հաւաքական գիտակցութեան ծառը ուտուի նախանձի, սուտի, ճշմարտութեան բամբասանքի, ամբարտաւանութեան որդերու մեղքով: Մոռնա՛նք մեր գոյութիւնը. մոռնանք մենք զմեզ՝ մեր մէջ. իրարու մէջ հալինք. մեռնինք աշխարհի համար և աշխարհը թող մեռած ըլլայ մեզի համար: Մեռնինք Աստուծոյ մէջ: Յիսուսի Որտին մէջ, Մեր ազգն ու եկեղեցին Աւետարանի ցորենի հատը թող ըլլայ որ ինքզինքը մոռնալով՝ պիտի նետուի իր պատմութեան ու տիեզերքի ալ արգաւանդ հողին մէջ ու Լուսաւորչի, Սահակի, Մեսրոպի, Նարեկացիի ու Շնորհալիի Աստուծմէ ստացած «Տաղանդօրն, ներգոր աւելին վաստակելով, պիտի տայ քաղուած արդիւնս» իր կարգին:

Եթէ մենք ազգովին խորհինք թէ կը խորհինք, ոչինչ կրնանք ընել և ըսել բացի այն խօսքէն զոր Տէքստը ըսած եղաւ cogito ergo sum («կը խորհիմ ուրեմն եմ»):

Եթէ մենք ըսենք՝ պահենք մեր գոյութիւնը, «ազգապահպանում» աղաղակենք, քալ մը տեղ չենք կրնար երթալ: Շատ շատ կրնանք ըսել թէ «ահաւասակ մենք կանք»: Բնա՞ն, Բնո՞յ լինչ, «Բնոյն» կրնանք ըսել միայն և միայն այն ասին երբ գաղբինք մենք մեր մասին խորհելէ և

մենք մեր շուրջը յար գտնայէ. նետունք աշխարհի մէջ. նետունք մեր պատմութեան մէջ. «չարժումի և տարածութեան» մէջ ու Աստուծոյ մէջ. ինչպէս ըրաւ ինքը՝ Տէքարդ: Ինչպէս ըրած են մեր նախահայրերը:

Ինչպէս պիտի կարենանք խորհիլ և ըլլալ «ուրիշ» երբ միշտ մենք գոյութեամբ է որ կը գրաւինք: Կը մենինք մենք՝ երբ մեր մասին խորհինք:

«Ազգապահպանում»ը բնագոյնական իմաստով և ստեղծագործման բարոյագիտական լոյսով ազգի մը մասն է:

Մեր ազգային և եկեղեցական կեանքի պատմութեան մէջ, բոլոր հայ ստեղծագործական արժէքները յառաջ եկած են Ստեղծագործման Բարոյագիտական իրազօրմումով և ոչ թէ ազգապահպանումով:

Մեզի Աստուած տուած է ի գործութեան Տաղանդ. մենք գայն վարչամակի մէջ պահելու չենք:

Մեր ազգը պէճ է որ ստեղծէ. այդ իր պարտքն է. իր՝ երջանկութիւնը բռնագրաւելու ճակատագիրն է:

Մեր ազգը, ինչպէս միւս բոլոր ազգերը, հեղինակ չէ. հեղինակը Աստուածն է. պէտք չէ ամբարտաւանիլ. պարճ ունինք Աստուծոյ. գայն պէտք է վճարենք:

Պէտք չէ խուլ ձևանանք, մեզքին հրապոյրներէն հրացած, Աւետարանի այն

խօսքին թէ «որ գտանէ զանձն իւր՝ կուրացէ զնա. և որ կորոյս զանձն իւր՝ վասն իմ՝ գացէ զնա»:

Ինչպէս կրնանք մեր ազգային և եկեղեցական ստեղծագործ գոյութիւնը գրանել երբ թող չենք տար որ ան «կորուստ»ի մասնուի Յիսուսին համար:

Եթէ ազգովին զարեւոյ գրկած ենք «մեր խաչ»ը այդ կը նշանակէ որ մեր «ազգային հաւաքականութիւն»ը մեռուցման Գողգոթային բարձրացուցած ենք. իսկ եթէ գայն Յիսուսին համար Գողգոթա հանած ենք, գտած ենք. ու մեր ազգային հաւաքականութեան զիւար ստեղծումի իրազօրմման յարութիւնն է:

Մեր ազգային ետին մեռուցումով մեր պատմութեան մէջ ու տիեզերքի ալ արդաւանդ «հոգ»ին մէջ մեզ կը հասցնէ իմացականութեան ու հոգեկանութեան երկինքները ու կը զնէ Աստուծոյ Սրտին մէջ:

Թող հայ ժողովուրդը օր հաղորդութեան լինի Աստուծոյ Յաւերժական Սիրոյ Հոգւոյն հետ:

Այս է իմ լուս հոգիին խորերէն բարձրացող օրհնութիւն ընծան Ամանորի առթիւ, իմ ստեղծագործ ժողովուրդին ու Սուրբ Եկեղեցիին սեղաններուն վրայ:

Աստուած ապրի մեր մէջ ու մենք Աստուծոյ մէջ Ստեղծումի ճամբով:

ԻՍԱՀԱԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Զմրան գիշերն է մեր դրան քարին
Ճերմակ գլուխը դրած լուս նիրհում,
Կարծես սպիտակ մօրուքը կրծքին
Դրանը նստած իմ պապն է խորհում:

Այս գիշեր սիրտըս պոկեմ իմ կրծքից,
Ողջ գիշեր վառեմ աշխարհի վրայ.
Թող այս նոր տարու գիշերին անքիծ
Սիրտս այրուելով ամենքին լոյս տայ:

Դիշերը տարի դառնայ զինետոյզ,
Ամէն սեղանի սիրտըս լոյս դառնայ, —
Օ՛, խմէք, մարդիկ, երգէք մինչև լոյս,
Մինչև որ սիրտըս վառուի, մոխրանայ...

ՅՈՎՀ. ՇԻՐԱԶ

ԵՆԹԱԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ա.

Անուշ այս տղան
 ըսես արեղան
 ըլլար երէկուան,
 կ'ըսեն մեզմ' ձայներ.
 բայց յանկարծական
 պոռթկում մը հոգւոյն
 կ'ընէ զինք խրոսկ:
 Պծծոս աչքերով
 ու բերանը կուլալ
 ըսես ծեր, ժողատ,
 նստեր շրթունքին
 երկաթ մանիւնին
 ու չուզեր կանգնիլ:
 Հազար անգամներ
 Հարցումն է ցցուեր
 իր մտքի գուռին.
 Կ'արժէ՞ չարչարել
 ու մրնահարել
 մարմնին ու մտքին
 լարերն հուրհրան
 յանուն հոգիին:

Քիչ անդին, հսկայ
 խնկոս գմբեթին
 ու կամարներուն
 ստուերոս ոգին
 խոյս կուտայ կարծես
 իրարանցումին

մէջ զանգակներուն՝
 բոծոծանքման
 մեծկակ ու խոժոռ.
 դուռը սանաւին
 ժրխոր հանգիսիս
 լայն պիտի բացուի
 սա կէս-գիշերին,
 Յոյն մեհրապոլիս
 մը ծեր, մեծափոր,
 որ մուսքն իր գործէ.
 ետեւէն խոժան
 մը հոսանք-օդի
 փոխան քարմութեան
 կը կծկէ սակաւ
 մարմիններն խոնաւ
 ակումիդներուն:

Հայեր, Լասիններ,
 ինչպէս եւ Յոյներ
 իրենց լուսարար
 միաբաններով
 կը հըրաւիրուին
 դուրս գալ մթամած
 իրենց խուցերէն.
 համայն մարդկութեան
 աչքն արթուն դառնալ
 խորհուրդով խորին
 տուր Գերեզմանին

լուս հրապուրէն
նառագայթբւած :

Կ'արժէ*

ափերուն մէջ առնել
բուններն

ու չը խաղաղած
ջիւղերուն ըսել
որ չը պոռթկան գուրս
ու չը պատրաստեն
մաշկապատ քաղանքն
իրենց յոյզերուն .

Կ'արժէ*

սարիներ
երկաթ մանինին
կաշուն ֆրսինին
ու միայն
արխն ծծող ժահանգ
նենգ ու բազմածին
սափ փայտջիլին
ֆերսուներուն
մէջ սապրլսրկիլ :

Ռուս մայրապետներ
հագագներով ծեր
միայն փերաններ
խոր գեղեցկութեան
կը քափեն գետին
ոսֆերուն ներքեւ
Յոյն կղերներուն

ասոնց կոկորդին
մէջ գիմագեղծուած
ալլ գեղեցկութեան
— դասական երգին —
կսորուաններուն
խառնելով նոր յոյզ :

Ինչ հակասութիւն
վեհանգորդ ու սուրբ
այն խորհուրդին հետ
խորունկ գիշերուան
ուր աստուածային
աննիւթ մեղեդին
կը ներքափանցէ
Տիեզերքն ամբողջ
ու մեծաբողբոջ
մարդոց սրտերուն
մէջ յաւերժօրէն
կը վերածաղկի :

Տիեզերքի հոգւոյն մէջ
աստուածային հեղանիւթ
սառապեցնող, լիացնող . . .

Անուշ այս տղան
կարծես արեղան
ըլլար երէկուան :

ՇէՆ - ՄՈՂ

համար այլևս ժամանակավրէպ արքայական հարստութիւն մըն է Արշակունեաց տոհմը, և որքան ատեն որ Ասսանեանները շարունակին գրաւել Պարսկաստանի գահը, ու Ասսանեան—Արշակունի անկամբջնի թշնամութիւնը կայ ու կը մնայ, Հայաստան նեղութիւններէ բնա՛ւ պիտի չազատի:

Այս գաղափարը այնքա՛ն պիտի գրաւէր — կամ վարակէր — հայ իշխաններու մտքերը, որ Արշակէն վաթսուն տարի վերջ, հայ մեծամեծներ, ըստ Խորենացիի, ամենայն նախաբարացն, ըստ Ղազար Փարպեցիի, բովանդակ աւագանի Եւստահի, գիւմուս կը կատարեն Ասսանեան վճար թագաւորին, և կ'ըսեն թէ այլևս Արշակունի թագաւորը չեն ուզեր, այլ կ'ուզեն կառավարուիլ պարսիկ մարդպանով:

Արշակ հայրենասէր թագաւոր մը եղաւ: Կոնէ իր մօտաւորացէս երեսուն տարի տեղ իշխանութեան միջոցին, Հայաստանի ժողովուրդը այդ համոզումը գոյացուց իր մասին:

Փաւստոսի յիշատակութիւնը, Արշակի Շապուհին գէմ վարած քաղմաթիւ պատերազմներուն, որոնք, ըստ պատմիչի, 34 տարի կը տևեն, և որոնց մէջ մի՛շտ յաղթական է հայ թագաւորը, կրնայ վկայել Արշակի հայրենասիրութեան:

Բայց Փաւստոսի երկու ուրիշ վկայութիւնը աւելի պերճաբոս է:

Առաջինը, յուզիչ աւանդաժէպ մըն է, անհաւատալի: Բայց հայրենասիրական զգացումը պատկերացնող աւելի գողտրիկ հէքեաթ հազիւ թէ կարելի ըլլայ գտնել ոնէ ազգի գրականութեան մէջ:

Կարգաւուզ, կը զարմանաս թէ ինչո՞ւ մինչև այսօր հայ քանաստեղծ մը կամ գրագէտ մը զեղարուեստական մշակումով չէ յաւերժացուցած այս անգտանելի գոհարը:

Չորրորդ գարու երկրորդ կէսին, արդեօք ո՞ր անձանց զոսանին կամ վիպասանին միտքը ծնունդ տուաւ այս պատմութեան: Եթէ ոչ, շատ մը հէքեաթներու նման, ժողովուրդը ինքը, իր մտքի խորհրդաւոր գործունէութեամբ կերտեց այդ թերևս ալ կ'երգէին, յուզումով և հպարտութեամբ, նոյնիսկ հաւատալով ատոր որպէս կատարուած իրողութիւն, և իրենց քաջարի թագաւորի վերջին հերոսական ժեստը իր անարդ օտոխն դէմ:

Հայ ժողովուրդի մեծամասնութեան անձանց թէ այս աւանդաժէպը, որ իրաւամբ պէտք էր դառնար հայ մանկւոյն սիրական հէքեաթներուն ամենէն աւելի սրտի մօտիկը:

Ջայն կրկնելու համար մեր հոս տալիք տողերը երբե՛ք մոխում չենք համարեր:

Երբ Արշակ թագաւոր Շապուհի մօտ գնաց, այս վերջինը լաւ տրամադրուած էր դէպի հայ արքան, և եթէ վստահ ըլլար թէ Արշակ անկեղծ է իրեն հանդէպ, սիրով անոր հետ խաղաղութեան դաշն պիտի կապէր և զայն ետ զրկեր Հայաստան:

Բայց ի՞նչպէս կրնար իմանալ թէ Արշակ իրապէս ի՞նչ կը մտածէր իր մասին:

Աստի Շապուհ թագաւոր կանչեց իր բախտագուշակներուն և աստղաբաշխներուն, որոնք գաղանդէտ կարողութեամբ ուրիշներու մտքին մէջ պահուածը զուշակելու միջոցները գիտեն, ու անոնց ըսաւ: «Հայոց Արշակ թագաւորը ահա 30 տարի է որ ինձի գէմ պատերազմ կը մղէ, և մենք ոչ մէկ տարի չկրցանք յաղթել անոր: Հիմա ինք իր ոտքովը մեզի եկած է: Բայց եթէ գիտնամ թէ ասկէ վերջ ինձի հետ հաշտ կ'ապրի, հնազանդութեան անկեղծ ուխտով, ես զինք մեծ պատիւներով իր հայրենիքը ետ կը զրկեմ»:

«Ահա ի՞նչ օր մը ժամանակ տուր, վաղը կը պատասխանենք», ըսին աստղահմայները:

Յաջորդ օրը Շապուհին յայտնեցին. «Տէր Արքայ, ըրէ՛ ինչ որ կ'ըսենք: Մարդ զրկէ հայոց աշխարհը: Այնտեղէն բերել տուր երկու բեռ հող, և աման մը ջուր: Երբ բերին, քու ընդունելութեան սրահին յատակի կէսին՝ Հայաստանէն եկած հողը սփռել տուր, միւս կէսը ձգէ պարսկական հող: Յետոյ ներս կանչէ Արշակ թագաւորը, և անոր թեք մտած, նախ քալէ սրահի այն մասին ուր պարսկական հող է, և անոր հարցումներ ըրէ: Ապա տար այն մասը ուր հայկական հող է, և նայէ թէ հոն ի՞նչ կը խօսի: Այդ ատեն կը գիտնաս թէ երբ զինք Հայաստան զրկես, հաւատարիմ կը մնայ քեզի հետ կնքած դաշինքին: Որովհետեւ եթէ հայկական հողի վրայ խիստ լեզուով խօսի, գիտցի՛ր, որ հայոց աշխարհը հասնելուն պէս, նոյն լեզուն պիտի գործածէ, նոյն պատերազմը սկսի քեզի դէմ, նոյն թշնամութիւնը շարունակէ»:

Հայաստանէն հող ու ջուր բերուեցաւ։ Արահը պատրաստ էր։ Շապուհ Արշակի թեւը մտած, պարսկական հողի վրայ կը քալէր։

Արշակ, թագաւոր հայոց, դուռն ինչո՞ւ ինծի թշնամի եղար։ Ես քեզ զաւակի մը պէս սիրեցի, ուղեցի քեզի աղջկիս տալ, իսկ դուռն ինծի գէժ ելար»։

Արշակ. «Ափսոս, ես մեղանշեցի քեզի գէժ, ես յանցաւոր եմ։ Ինչպէս կ'ուզես այդպէս վարուիլ հետս, եթէ կ'ուզես՝ սպանէ, որովհետեւ ես, քու ծառայ, Հատ յանցաւոր եմ քու առաջ»։

Շապուհ շարունակելով քալել, Արշակը բերաւ սրահի այն մասին ուր հայկական հող է։ Հայ արքան յանկարծ բարձրացուց իր գլուխը հպարտութեամբ, և մեծ ընդ-վզուժով պոսաց Շապուհի երեսին. «Հեռո՞ւ ինձմէ, Հարապորժ ծառայ, որ եկեր ես քու տէրերուն վրայ տէր դարձած ես։ Չե՛մ ներք քեզի և որդիներուդ իմ նախնիքներուն վրէժը։ Դուք ծառաներդ այսօր, ձեր տէրերուն՝ մեր գահը յափշտակած էք, այդ ես թոյլ չեմ տար, մինչև որ դարձեալ մենք մեր տեղը գրաւենք։ Կորի՛ք»։

Շապուհ քանի մը անգամներ կրկնեց այս։ Պարսկական հողի վրայ, Արշակ զողահար պաղատագին աղերսող։ Հայկական հողը ոտք դնելուն, զայրացած առիւծ, բաշերը ցնցելով, և աչքերը բոցկտուն։

Երեկոյեան ճաշկերոյթ։ Սեղանի գլուխը, պատուոյ տեղին, Շապուհը բաղմեցաւ, երկու կողմը կարգով իր պալատականները։ Իսկ Արշակին համար, բոլորէն վար, նոստեղու տեղ, ուր սակայն գետնի վրայ հայկական հող սփռած էին։

Ամէնքը գրաւեցին իրենց տեղերը։ Յետոյ Արշակը ներս բերին և առաջնորդեցին իր աթոռը։ Ոտքերը հայ հողին կոխելուն, Արշակ վեր ցատկեց, և բարկածալթ բառերը Շապուհին ուղղելով գոսաց. «Ե՛լ այդ տեղէն, որ ես նստիմ, Մեր Արշակունիներուն կը պատկանի այդ տեղը։ Ե՛լ, եթէ ոչ, իմ աշխարհը գտնուալուս, վրէժ-խնդիր պիտի ըլլամ քեզմէ»։

Այդ քան բարձրաստիճան վկաներու առջև, Շապուհի անձին եղած այս նախա-տիւրը կարելի չէր կլլել։ Արշակ չգիտէր զարնուեցաւ, և Շապուհ հրամայեց զայն բանտարկել Խուժաստանի մէջ գանուող

Անյուշ բերդը, ուր միաց մինչև իր մահը⁽³¹⁾։

Ահա՛ սիրուն տառապել պը։

Փաւստոսի միւս վկայութիւնը։ Պապ թագաւորի օրով հայեր և պարսիկներ կը պատերազմին։ Երբ հայ զօրքերը թշնամիին վրայ կը յարձակէին, եռանդալին կը պոսային. «Բա՛ջ Արշակի համար»։ Իսկ ամէն անգամ որ պարսիկ մը կը սպանէին, կը գոչէին. «Արշակ թագաւորին մատաղ ե-ղիր»⁽³²⁾։

Եւ այժմ հանդիպինք պահ մը Անյուշ բերդը, ուր բանտարկուողի անունը յիշել մահացու յանցանք էր պարսից թագաւորի աչքին։

Մենք կ'ընկերանանք նախկին Մարդ-պետ Դրաստամատ իշխանին։ Իր թագաւորին հանդէպ սիրոյ և հաւատարմութեան աւելի յուզիչ օրինակ մը հազիւ թէ տար մէկը, քան ինչ որ ըրաւ Դրաստամատ։

Ան Տիրան և Արշակ թագաւորներու օրով Անգեղտան գաւառի բերդերուն վերակացուն էր, ինչպէս նաեւ տեսուչը Անգեղ բերդի և Ծոփաց գաւառի Բնարեղ բերդի մէջ պահուած արքունի գանձերուն։

Դրաստամատն ալ Պարսկաստան տար-ուած էր։ Շապուհի՛ քուշաններու զլմ մղած պատերազմին մասնակցելուն, այն-քան քաջութիւն ցոյց տուաւ որ Շապուհ, ի վարձատրութիւն, խոստացաւ կատարել հայ իշխանի խնդիրքը։ Դրաստամատ, ա-նեկիւղ, ուղեց մէկ շնորհք միայն։ Որ իրեն թոյլ տրուի մէկ օրուայ համար Ան-յուշ բերդը երթալու և իր Արշակ թագա-ւորը զուարճացնելու։

Շապուհ խոթոնեցաւ, որ այս անգինքն մարդը համարձակած էր անյիշելիին յիշա-տակութիւնը ընել, Բայց տեղի տուաւ։

Դրաստամատ, արքունական հրովար-տակը գրգանը, եկաւ Անյուշ բերդը։ Ար-շակին չղթաները քակեց, զայն լուաց, արքայազնիւ պատմուճան հագցուց։ Սե-ղան շտկել տուաւ։ Խորտիկներ, գինի, նուազարան։

Ան տեսաւ անկիւն մը, իրեն պէս, արքային հաւատարիմ վասակ Մամիկոն-եանի մօրթը յարդով լեցուած։ Մխիթարեց իր տէրը։ Բայց շարունակեց ուրախութիւնը։

(31) Փաւստոս, Դ. 34։

(32) Փաւստոս, Ե. 5։

Երջանիկ ժամ մը, որ շուտով անվերադարձ պիտի կորչէր յաւիտեան:

Ազանդիբի պահուն, Արշակ աւագեց իր բախտը, և ձեռքին բռնած դանակը, որով պտուղ պիտի կտրէր, խրեց սրտին և վայրկենապէս մահացաւ: Դրաստամատ քաշեց հանեց դանակը Արշակի մարմնէն և զարկաւ այդ իր կրծքին, դիտապաստ իշխալով իր տիրոջ քովիկը⁽³³⁾:

Դասական ողբերգութեան մը վախճանը միթէ աւելի³⁴ սրտաշարժ է:

Փ Լ Ա Ն Ի Պ.

Վ Ա Ղ Է Ս Կ Ա Յ Ս Ր

•

1. ԲԻԻԶԱՆԴԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՑՈՒՍԱՀԱՏ ՊԱՅԳԱՐԸ

Եթէ Մերութան Արծրունիի և Վահան Մամիկոնեանի սանձարձակ գործունէութիւնը շուարումի մատենի էին Բիզանդական Կուսակցութեան իշխանները, և զանաք մը ամ ինքնապաշտպանութեան գրեթէ խուճապային քայլեր առնելու, Արշակ թագաւորի և Վասակ Մամիկոնեանի արգելափակումը երդմնագանց Շապուհի կողմէ, այլևս ամէն տատամսում վանեց իրենց մտքէն: Կարծես անոնք այս մէկ հարուածին կը սպասէին զիրենք լիովին սթափեցնելու:

Փառանձեմ թագուհին, Ներսէս կաթողիկոս և Դուշեղ Մամիկոնեան, անդրադարձնելով սրգին դժբախտ սպարապետ Վասակ Մամիկոնեանի, որ մերժելով հօրը հետ Պարսկաստան երթալու՝ փախուստ տուած էր, աշխատաւարէն իջան կտրական ծրագրով մը:

Ողբերգական այս ժամուն, սքանչացումով կը զիտենք Սիւնեաց լեռնաշխարհի քաջասիրտ գեղեցկուհին, Փառանձեմ, որուն մրափող խիզախութիւնը կ'արթննայ, կ'ըմպէ դառնութեան բաժակը ցմբուր, ո՛չ թէ անձնատուր քլալու, ո՛չ թէ սրտարկ անսալու Շապուհի չտրամախ հրամանին թէ՛ բարձրաստիճան հայ տիկիւններ իրենց ա-

մուսններուն հետ Պարսկաստան պէտք է երթան⁽¹⁾, այլ ամբապնդելու իր կորովը և կոռուի նետուելու անյողգողգ հաստատակամութեամբ:

Արշակունեաց սեփականութիւն Այրարատ գաւառէն, և ուրիշ արքունի կալուածներէն, ինչպէս նաեւ թագաւորի կամարականներէն զրուած Շիրակէն և Արշարունեաց հողերէն, տասնմէկ հազար ընտիր զինուորներու զուխը անցած, և իր մօտ գտնուող Արշակունիի զանձերը հետը, Փառանձեմ թագուհին մտաւ հռչակաւոր Արտագերս հակայ և ամբապարիսպ ամրոցը ուր պիտի դիմադրէին Շապուհին, եթէ այս վերջինը բանակ զրկէր պաշարելու անառիկ բերդաքաղաքը⁽²⁾:

Այս կազմուած ծրագրի առաջին մասն էր: Երկրորդ մասը: Ներսէս կաթողիկոս, Մուշեղ Մամիկոնեան, Սմբատ Բագրատունի, և միւս առաջնորդները անյապագ պատուիրակութիւն զրկեցին Վաղէս կայսեր, ստիպողաբար խնդրելու, որ, եթէ անմիջապէս զինուորական օգնութիւն տուաւ չյօժարի խեղ, զանէ Պապ արքայորդին Հայաստան զրկէ. որպէսզի Արշակունի թափուր զահը տէր մը ունենայ: Արշակի ողբերգութիւնը յուսալքած էր ժողովուրդը: Դարերէ ի վեր Արշակունի թագաւորով կառավարուող ազգը, առանց այդ պանծալի տոհմէն արքայ մը տեսնելու իր զխին, կորսուած կը համարէր ինքզինքը: Հայերու դիմադրական ողին բարձրացնելու սիրոյն՝ Վաղէս պէտք էր զրկեր Պապը Հայաստան:

Միաժամանակ, պարսիկ բանակը հեռացած էր, ձգելով փոքրիկ ուժ մը Արշակունեաց անունով մէկու մը հրամանատարութեան տակ: Մուշեղ, հօրը յաջորդած որպէս սպարապետ, իր ունեցած զորքով յարձակեցաւ Ուանառգանի վրայ և Հայաստանէն վտարեց⁽³⁾:

Այս զէպքերուն ճիշդ տարեթիւր որոշել զժուար է: Հաւանաբար, անոնք տեղի ունեցան 366 և 368 թուականներու միջև:

ՀՐԱՆԴ Բ. ԱՐՄԷՆ

Ծանոթութիւն (20)

(1) Խորենացի, Գ. 35:

(2) Ammianus, XXVII, 12 5.

(3) Խորենացի, Գ. 35:

(33) Փաստոս, Ե. 7:

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ**(ԽԵԻ) ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹԼԿՈՒՐԱՆՑԻ**

= 3 =

ԳԱՆՁ ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱԻՈՒՐ**Ա.**

Յայն եղեմական, դրախտին փափկութեան, ծառոյն զիտութեան.
տընկոյն աւրհնութեան, նախնոյն նորոգման, դու փայտ փրկութեան.
եղեր զենարան, եւ մեծ հեմարան բանին հայրական.
աղբերաց հոսման, ի կողէն արեան, որ ի քեզ հեղան.
ղըժոխք պարտեցան, հիմանց քակտեցան, եւ դրախտըն բացան.
խաւարըն լուծան, լուսով հաստեցան, եւ պայծառացան.
մարդիկ զաւրացան, եւ արժանացան դրախտին փափկութեան.
երգեմք ընդ նոցայն, հոգւոց փրկութեան, նոր երգս աւրհնութեան:
Ընկալ զերկրպագութիւն խաչիդ փրկական. աղաչեմք:

Բ.

Որ բարձրանալով, ի քեզ Հաւր կամով, անեղըն մարմնով.
արեալ ըսպունգով, զեղին քացախով, դառըն զըմբով.
զի քաղցր առնելով, իւր ճաշակելով, զայնմ որ խաբելով.
տիգին խոցուածով, զկողածնին թողով, զյանցանս քաւելով.
սուրբ պատուիրանով, եւ բարի գործով, զմեզ ազատելով:
Ընկալ ...:

Գ.

Վեհին զաւազան, փայտ կենդանութեան, սուրբ խաչ զաւրութեան.
Դու ցուպ յաղթութեան, եւ նոյեան տապան, առիթ փրկութեան.

Բնագիր Ծ, թղ. 416-7: Հմմտ. 2,
Գանձգիրք, ձ = 2 եւ. Ս. 3. թ. 2149,
Գանձգիրք, բուրգիր: Ծ, Գանձգիրք, էջ
707:

Խորագիր ունի 2:

Ա. — 4. — աղբերքըն, 2: աւեան,
բըղխման, 2:

5. — ... խաւարըն լուծան և հալա-
ծեցան, 2ձ:

6. — մահու գեհք բարձան, պարտա-
ւորեցան, և դրախտըն բացան, 2ձ:

7. — ... և արխացան ... 2:

8. — հոգով, 2:

9. — փրկութեան, 2:

Բ. — 1. — = ձ:

2. — = ձ: ..., ..., զայն որ խառ-
նելով, 2:

3. — Դառնացոյց հոգով, դառըն զը-
մբով, զի քաղցր առնելով, 2:

..., զայնմ որ խաբելով, դառնացոյց
հոգով, ձ:

4. — իսկ Տէր զըթալով, քաղցրացոյց
կամով, իւր ճաշակելով, 2:

5. — տիգին ... ջնջելով, 2ձ:

Գ. — 2. — Դու փայտ փրկութեան,
և ցուպ յաղթութեան, նըշան ամբութեան,
2: Դու փայտ զիտութեան ..., ..., ձ:

ով ծառ սաքեկայն, խոյին կախարան, Սահակայն փոխան.
սանդուխտ Յակոբայն, էջ հրեշտակական, ելք ազգի մարդկան,
աղիւսանըման, ակըն պատուական, եւ զէն ամրութեան.
որով փրկեցան, ազգն իսրայէլեան, եւ ազատեցան:

Ընկալ . . . :

Գ.

Ահարկու նըշան, դրոշմն ըզգայութեան, Մովսէսի մանկան.
բանին պատուանդան, գառին զենարան, պարծանք պաւղոսեան.
զաւրեղ պահապան, դու որդւոց մարդկան, որ ի քեզ յուսան.
երգաւք ծայնական, ծունր աղաւթական, երկրպագական.
սուր անըրթական, եւ մեծ ախոյեան, անծանց պահապան.
սուրբ հացին սեղան, որ կեանս տայ մարդկան, մեղաց քաւարան:

Ընկալ . . . :

Ն.

Նեղելոց յարմար, վըշտաց մըխիթար, սուրբ խաչ կենարար.
դիւաց մահարար, վանող զպատահար, եւ ուխտակատար,
աշտանակ գահար, աշխարհիս խաւար, լոյս եւ լուսարար.
սեղան սրբարար, հացին կենարար, միջնորդ հաշտարար.
կուրաց լուսարար, կաղաց զնացարար, ախտից սրբարար.
մեղաց քաւարար, մահու կենարար, մեզ ազատարար:

Ընկալ . . . :

Զ.

Նախ Մովսէս տեսեալ, զՏէրն ի քեզ կախեալ, եւ կեանք անուանեալ.
զգաւազանն արկեալ, վիշապացուցեալ, զդիւթացըն կըլեալ.
գաւազան ծըզեալ, զծովըն պատառեալ, յերկուս բաժանեալ.
եւ ըզփայտն աւրհնեալ, ի ջուրն ընկեցեալ, եւ քաղցրացուցեալ.
նըպատակ ցըցեալ. եւ զաւծըն կախեալ, զքեզ աւրինակեալ.
Դաւիթ նըշանեալ, եւ լոյս անուանեալ, յաղեղանց փրկեալ.
Սողոմոն երգեալ, փայտ կենաց կոչեալ, եւ արդարացեալ.
Եսայի տեսեալ, աթոռ բարձրացեալ, ըզքեզ վերացեալ.
Սուրբ խաչ դու աւրհնեալ, զովեալ ւ երանեալ, եւ փառաւորեալ:

Ընկալ . . . :

3. — Փայտ արդարութեան, և նոյնան տապան, պատճառ փրկութեան, 2ձ:

5. — սանդուխտ Յակոբեան, 2:

Դ. — 1. — . . . , . . . , դու սեմոց դըրան, 2:

2. — Մանօր. — Շ կը սկսի այս տողի կէսէն:

4. — երգոց, . . . , . . . , երկըրպագութեան, 2:

5. — սուր անըրթական, մեղաց քաւարան, սուրբ խաչ զօրութեան, 2: . . . ,

. . . , սըրբոց պահապան, ձ:

6. — Չունի ձ:

ե. — 4. — հացին, գառին, 2ձ:

5. — ախտից, 2ձ. աղաից, Շ. ուխտից, Մ:

2. — 1. — կեանք, գառն, ձ:

2. — զթիւթեացըն, Մ:

5. — նըպատակ ցըցեալ, զքեզ աւրինակեալ, քառաթեին նմանեալ, Մ:

6. — փրկեալ, ապրեալ, 2ձ:

9. — Ով նշան աւրհնեալ, . . . 2ձ:

Է.

Երեւիս նըշան, լուսով աննւման, գուշակ զալըստեան.
 լուսով քո ցընծան, եւ ուրախանան, բոլորս եղական.
 եւ յամաւթ մընան, ազգըն հրէական, լորք ոչ հաւատան.
 տաճիկը մըսըլման, եւ որք ուրանան, զխաչըն փրկական.
 զաւրբըն վերնական, գունդը հրաքունական, հոյլըն անմարմնական.
 զքեզ պատուեալ ցընծան, պարեալ զուարճանան, եւ ուրախանան.
 Սուրբ խաչ յաղթական, նըշան պատուական, լեր մեզ պահապան.
 արա զմեզ արժան, քոյին արհնութեան, եւ ողորմութեան:

Յիշեա ...: Եւ եւս ...: Զանծինս ...:

Ը.

Սրբուհոյ կուսին, մաւր անեղ բանին, սուրբ Աստուածածնին.
 Յովանու մեծին, սուրբ Կարապետին, եւ Ստեփաննոսին.
 Սրբոյն Դրիգորին, մեր Լուսաւորչին, ընդ Սրբոյ եաչին.
 մաղթանք հիւսեցին, քեզ աղերս լիցին, ւ առ քեզ խնկեցին.
 բարեխաւս լիցին, քեզ հաճոյացին, որդիդ միածին.
 քաղցրը թըւեցին, աղաչանք սոցին, ընդ մերս հաւատին.
 բանդ եղեալ մարմին, որդի Սուրբ Կուսին, խաչեալդ ի փայտին.
 տալով մարդկային, ըզխաղաղութիւն եւ զողորմութիւն.
 սրբոյ տաճարին բում հաստատութիւն եւ անդորրութիւն.
 Սուրբ Հայրապետին եւ քաջ արքային Հայոց աւգնութիւն.
 մեր ժողովրդին, համայն հասակին, մեղաց թողութիւն.
 ծերի եւ տղայի, եւ ամենայնի, տալով սրբութիւն.
 զանծին ասողին, Տէր Յովաննիսին, ի Թըլգուրանին.
 եւ ստացողին, Տէր Մարտիրոսին, եւ ծնաւդաց նորին.
 եւ սրբագրողին, եւ փոխարկողին, մեղաց թողութիւն:

Ողորմեաց ...:

(16)

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

- Է. — 4. — Զուեին, 2ձ:
 Ը. — 2. — ..., ..., նախաւրկային, 2ձ:
 5. — ..., ..., աղաչանք սոցին, 2:
 ..., ..., քաղցր թուեցին, 2:
 6. — ..., ..., քրիստոնեայ ազգին, Ծ: Աղաչանք սոցին, բանդ եղեալ մարմին, որդիդ միածին. խաչեալդ ի փայտին, տալով աշխարհի ըզխաղաղութիւն եւ զողորմութիւն, 2: — Զուեի, 2:
 7. — ..., որդիդ միածին, ... 2:
 8. — տալով աշխարհի, մեր խաղաղութիւն ... 2:
 10. — ..., և քաջ արքային, և մեղ աւգնութիւն, 2ձ: — Եւ մեզ, մերոյ, 2:
 11. — Համայն հասակին, և աստիճանին ..., 2:
 12-15. — Զուեին, 2ձ:
 14. — Եւ ստացողին, այս Գանձարանին, Մալաղ արեղին, Ծ:
 15. — քաւութիւն, Ծ:

ՆԱՅԵԼՈՎ ԴԱՐՁԵԱԼ ՇԱՀԱՆ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆԻՆ

Աշխարհական էր բայց այս աշխարհէն
չէր Շահան Պերպերեան: Որքան անգոր էր
մարմնով՝ նոյնքան գորաւոր էր հոգեով:
Երբ զինք տեսնէի՝ Պօղոս Առաքեալի խօսքը
կը յիշէի (Բ. Կորն. ԺԲ. 10): Հոգեկան էր,
թէն հոգեւոր չէր: Կը հաւատար, բայց հա-
ւատացեալ չէր՝ այս բառին ընդհանրական
առումով: Փիլիսոփայ էր՝ ո՛չ միայն ուս-
մամբ և գիտութեամբ՝ այլ նաև բնաւորու-
թեամբ: Քիչ խօսքով և շատ խորհուրդով
մտաւորական մը: Իմաստ կը փնտռէր ամէն
բանի մէջ: Եւ կը գտնէր: Կը գտնէր ու կը
սիրէր՝ զայն խոր ու անհուն սիրով մը:
Այսինքն՝ իմաստասէր էր: Դժուար կ'ար-
տայայտուէր, ո՛չ թէ որովհետև բառերը
կը պակսէին իրեն, այլ որովհետև իր մտա-
ծումները ծանրաբեռն էին զգացումով, և
բառերը և խօսքերը կը բեկանէին իր խոր-
հուրդին ծանրութեան տակ: Բայց ինքը իր
քայլերով չէր ծանրացներ երկիրը, ինչպէս
շատեր կ'ընեն: Կը խորհիմ թէ այս աշխար-
հէն անցաւ՝ հազիւ զպցնելով իր ոտքերը
երկրին: Երեցաւ հորիզոնէն, շարժեց մեթ-
նոլորտը որուն մէջէն անցաւ, և աներևոյթ
եղաւ հանդիպակաց հորիզոնին մէջ: Անոնք
որ տեսան անոր անցքը՝ զգացին անոր
ստեղծած շարժման հպումը իրենց հոգիին:
Եւ ատով քիչ մը աւելի կեանք ունեցան.
մանաւանդ անոնք՝ որ իր աշակերտները
և մտքի և հոգիի մտերիմները եղան:

Ի՞նչ կրնայ մարդ մը սկնկալել ասկէ
աւելի՝ ապրած ըլլալու համար:

Ձրանսագլուխ հայ մտաւորականութեան
ազնուական տիպարներէն էր Շահան Պեր-
պերեան: Կակուղ, ոգեկան հայրենասիրու-
թիւն մը ունէր: Բոլորովին տարբեր այն
կարծր ու չօշափելի հայրենասիրութենէն՝

զոր հայրենի լիւններու վրայ բուսած հայը
ունի: Բնիկ ճարտարապետութեան գծերուն
համադրութեան մէջ, հայ ժողովրդական
երաժշտութեան ձայներուն ներգաշնակու-
թեան մէջ, և նման բաներու մէջ կը տա-
ղաւարէր իր հայկականութիւնը:

Առաջին աշխարհամարտին նախորդող
և յաջորդող տարիներու տենդահար մթնո-
լորտին մէջ շարժող արեւմտահայ մտաւո-
րականութեան շարքերէն էր Շահան Պեր-
պերեան: Իր անձին և իր խօսքին մէջէն
կրնայիր ծանօթանալ այդ մտաւորականու-
թեան անուանի շատ մը զէմքերուն, նշա-
նաւորներուն և կէսնշանաւորներուն:

Այժմ այդ սերունդը «անցած» սե-
րունդն է: Անցաւ նաև անոնց հետ, անոնց
կրտսերներէն, Շահան Պերպերեան: Բայց
ընդունայն չանցաւ: Իր քարը դրաւ հայ
ոգեկանութեան շէնքին մէջ, կը շարունակէ
սեւել (ստեւելու խնդիրը շատ կը դժաւցնէր
իւր միտքը) իր աշակերտներուն և իր մտե-
րիմներու հոգիին մէջէն:

Տարիներու բնակակցութեամբ և պաշ-
տօնակցութեամբ երուսաղէմի ժառանգա-
ւորաց Վարժարանի մէջ իր ուսուցչութեան
չրջանին, հազորդ եղած եւ իր հոգիին և
բարեկամացած իրեն: Անոր աներևութա-
ցումը մեր աշխարհէն՝ աշնան տներնի մը
անկումը կը յիշեցնէ ինձի՝ հայութեան ծա-
ռին վրայէն: Տերև՝ որ կանաչցած ըլլա-
լով ծառին կեանքովը՝ իր կարգին իր տուրքը
տուաւ անոր կենսունակութեան:

Թո՛ղ կանաչ մնայ իր հոգին հայութեան
կանաչութեան մէջ:

ՏԻՐԱՆ ԱՐՔԵՊՍ.

ՇԱՀԱՆ Ռ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

(Աննապոլսկան գիծեր)

Շահան Պերպերեան ծնած է 1891 Յունուար 1ին, Պոլիս-Սկիւսար, Պերպերեան վարժարանին մէջ, ծնողաց Ռէքեոս Պերպերեանի եւ Զարուհիի (ծնեալ Փանոսեան) չորս զաւակներէն երրորդը ըլլալով:

Իր նախակրթութիւնը ստացած է վեց տարեկանին ժընեւի Ecole de L'Athnèesէ: 1898ի աւան Շահան կ'աւակերտի Պերպերեան վարժարանի երախայից Ա. դասարանին: 99ի Մարտին դժբախտութիւնը կ'ունենայ կորսնցնելու իր մայրը: Իր զոյալութիւնը՝ բարեբախտ ժառանգութեան մը տուք՝ յայտնաբերած է հոգիի ու մտքի խիստ կանխահաս շնորհներ:

Շահան Պերպերեան գիտութեանց ու դրութեանց պատկաւորի վկայականով 16 տարեկանին կ'աւարտէ Պերպերեան վարժարանին ընթացքը: Իր Ֆրանսերէն աւարտանոցը՝ *Բէլլէ-Բէլլէ-Բէլլէ* մասին՝ Բ. Քէշեանի փափաովը կը բարգմանէ եւ նոյն տարուայ (1906ի) Օլոստսին լոյս կ'ընծայէ *Բէլլէ-Բէլլէ* մէջ: Յաջորդ տարեշրջանին իսկ ուսուցիչ կը կարգուի վարժարանին մէջ դասաւանդելով գրականութիւն եւ գիտութիւններ. այդ ժամանակ զարնան (7 Ապրիլ 1907) է որ կը կորսնցնէ իր մեծանուն հայրը: Առ զեռ 16 ամեայ պատանի կը յաջորդէ անոր իբր բարձրագոյն կարգեալ իմաստասիրական նիւղերու դասախօս: Նրկու տարուան ուսուցչական ժամանակ մը վերջ 1908ի Հոկտեմբերին, Շահան Պերպերեան կը մեկնի Բարիզ բարձրագոյն ուսմանց հետեւելու, կ'արձանագրուի Սորբոնի մէջ իբր ուսանող իմաստասիրական գիտութեանց, հոն եւ Collège de France-ի մէջ երեք տարի իբր ուսուցիչ կ'ունենայ փիլիսոփայութեան համար նշանաւոր Պեպլուսը, հոգեբանութեան համար՝ Ժանէ եւ Տիւմա, ընկերաբանութեան՝ Տիւրհէյմ: Համալսարանական ուսմանց համընթացաբար կը հետեւի Բարիզի մատուրական, մասնաւորաբար երաժշտական կեանքին, եւ արուեստները կ'ուսումնասիրէ քանդակարաններու մէջ:

Ուսանողական երկրորդ տարւոյն վերջը կը ստանայ *Բէլլէ-Բէլլէ-Բէլլէ* վկայականը՝ ախտային հոգեբանութեան նիւրի մը վրայ

ներկայացնելով փորձառական քեզ մը: Յաջորդ ժամանակ կը պատրաստէ իր տեղագրայի քեզը *Ալթէ-Բէլլէ-Բէլլէ-Բէլլէ-Բէլլէ-Բէլլէ* նիւրին վրայ, զոր սակայն առիթ չունենար պատշտանելու որովհետեւ 1911ի աւան կը տնտեսական վերադառնալ Պոլիս, զեռ քան ամեայ՝ ստանձնելու հօրեանական վարժարանին հօրեակոթիւնը, իր եղբոր Օճէիկ Պերպերեանի երաժշտութեան նուիրուելու համար վերստին ներառալ մեկնելու առիթը:

Շահան Պերպերեան 11 տարեկան կը վարէ իրաւբար ու ձեռնհասօրէն Պոլսոյ Պերպերեան վարժարանի հօրեակոթիւնը իր շուրջ խմբելով Պոլսոյ այն ասեկուան լաւագոյն մատուրական ուժերը: Միաժամանակ նշանակելի մասնակցութիւն մը կը բերէ Պոլսոյ ազգային մատուրական կեանքին. եղած է անդամ Պոլսոյ Կեդրոնական Ուսումնական Խորհուրդին, ասեկապէս Պոլսահայ Ուսուցչական Միութեան վարչութեան: 1921ին հիմնած է Թէքեանի, Օսկանի, Զարեանի եւ Գալաթեանի հետ *Բէլլէ-Բէլլէ* ամսագիրը: Հիմնադիրներէն եղած է եւ ծրագիրը պատրաստած Պոլսոյ Հայ Արուեստի Տան որուն նախագահը ընտրուած է:

1921ի ամառը Շ. Պերպերեան կ'ամուսնանայ իր բարեկամին Գ. Սիրաբեանի աղջկան՝ Օր. Թիլլի Սիրաբեանի հետ: Իր ամուսնութենէն պիտի ունենար երկու զաւակներ՝ Հրէս-Արտաւազ եւ Արմէն-Պարէս, մին մասնաւորաբար արուեստներու եւ միւսը գիտութեանց համար օժտուած:

1922ի աւան՝ ինչպէս շատ մը մատուրականներ՝ Շ. Պերպերեան կը տնտեսական վերադառնալ Պոլիսը, բնակականներու հոն մուտքի պատճառաւ: Կը նամբորդէ Գերմանիա, ուր կը նուիրուի իր գրական աշխատանքներուն հետ երաժշտութեան եւ այլ արուեստներու ուսումնասիրութեան. Տեղեկներ իմ Զալֆաօգեան հաստատութեան մէջ կը հետեւի պարագրական արուեստին:

1924ի գարնան կուգայ Գահիրէ ուր իր եղբոր՝ Օճէիկ Պերպերեանի հետ եւ աշակցութեամբ առաջնորդ Թորգոմ Արք. Գուշակեանի շուրջը խմբուած կրթաւոր անձնաւորութեանց ընտանիքի մը՝ կը հիմնէ Գահիրէի նոր Պերպերեան վարժարանը: Նոյն աշակցութեամբ եւ իր եղբոր հետ 10 տարի կը վարէ սոյն կրթական առաջնակարգ հաստատութիւնը, հոս եւս դասախօսելով իմաստ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻՄԱՍՏ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԻՄԱՍՏԸ

ԵՒ

ԻՄԱՍՏԻՆ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

•

ՍԻՌՆԻ տեղեկալ քիւին մէջ առած էինք հանգուցեալին ինքնակենսագրութիւնը: Ինքնակենսագրութեան զիրք գրած էինք իր Յուստադէմ ձգած ձեռագիրներուն մէջէն: Այս քիւնով նոյն ձեռագիրներէն կը հրատարակենք վերոյիշեալ յօդուածը, ունենալով միամիտ յոյսը որ ան ասկէ առաջ չէ հրատարակուած:

ԽՄԲ.

Իրականութիւն մըն ենք, որ կ'ապրինք իրականութեան մը մէջ: Կը կարծենք սովորաբար թէ մեր ըզզայարանքներուն տարրականօրէն մեզի ճանչցուցածէն միայն բաղկացած է այս վերջինը, Զեւերէն, Գոյներէն, Զայներէն եւայլն, զորս զգայութիւններ կ'անուանէ հոգեբանութիւնը: Բայց փոքր անդրադարձում մը այն բանին զոր մեր շուրջի իրականութիւնը կը կոչենք, ցոյց պիտի տայ մեզի թէ իրապէս ան շատ աւելին է քան զուսմարը այդ նիւթական տարրերուն զոր կը զգանք անկէ: Այդ տարրերը կան անշուշտ մեր շուրջի աշխարհին մէջ, մեր «Տիեզերք» կոչածին մէջ, բայց անոնց վրայ աւելցուած դեռ մեծ և կարեւոր բաժին մը կայ որ մեզմէ կը դրուի անոնց վրայ և որ անոնց մեր հազցուցած իմաստներէն, մեր անոնց տուած նշանակութիւնէն ու արժէքէն կը բաղկանայ: Մեր տեսած «Տիեզերքը», այն իրականութիւնը որուն մէջ

կ'ապրինք, կը գործենք, էապէս իմաստաւորուած ու յաճախ ասով զանազան արժէքներով արժեւորուած, մեկնուած ամբողջ մըն է: Այդ մեկնութիւնը շատ անգամ այնքան սովորական ու բնական դարձած մեզի որ չենք անդրադառնար անոր գոյութեանը: Բայց կայ ան:

Արդ, ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ այդ իմաստ ըսուած բանը որ կուտանք իրերուն, որով կ'արժեւորենք, կը մեկնենք զանոնք: Ի՞նչպէս կ'աւելցնենք այդ «իմաստը» իրերուն որով կը հարստացնենք մեր զգայարանական տուեալները, որով յաճախ այլ լակերպուած կը տեսնենք իրերը: Այդ իմաստաւորումը միւսներէն տարբեր բնութեամբ բայց իր կարգին մեր «Տիեզերքը», մեր «Իրականութիւնը» կազմող երևոյթներէն մին է: Նթէ այդպէս՝ ճշմարտօրէն ի՞նչ աստիճանով եւրիւն և իրականութիւն կայ այդ իմաստին մէջ ինքնին:

Այս հարցերուն մօտենալ պիտի փորձեն յետադայ էջերը: Ուրիշ բաներով ու քեֆնիք բացատրութեամբ՝ իմաստին էարանութիւնը (ontologie) կամ երևութարանութիւնը (phénoménologie) ընել: Շատ համառօտակի անշուշտ, որովհետեւ հարցը ընդլայնուած՝ իր մէջ ամբողջ փիլիսոփայութիւնը պիտի ընդգրկէ թիրևս:

Բանի մը շատ սովորական իրողութիւններ, նախ:

Կը լսեմ մօտակայ փողոցէն ձայն մը: Կ'ըսեմ «ինքնաշարժի ձայն»: Ֆիզիքականօրէն, լոկ ախնջով, ձայն մըն է լսածս: Բայց անգիտակցութեան, գաղափարներու զուգորդութեան մը ինձի տուած վարժութեան հետեանքով մեկնութիւն մը կը կցեմ անոր, ու հոգեբանօրէն կը լսեմ իրաւցնէ՝ ինքնաշարժի ձայն: Այսպէս-դարձեալ քովի

սասիական նիւղերը ու բոլորամասնայ կրքութեան մը եւ բարձր ոգւով դաստիարակութեան մը բարիքը տալով նկիւղահայ սերունդներու: Նիւթական դժուարութիւնները դժբախտաբար արգելք կ'ըլլան վարժարանի յարաբերման եւ 1934ին Շահան Պերպերեան կը մեկնի Նրուստադէմ, Գուշակեան պատրիարքի հրաւերով այն սեղի ժառանգաւորաց Ընծայարանին մէջ ստանձնելու իմաստասիրութեան դասախօսութիւնը: Այս

երջանին Շ. Պերպերեան կ'ունենայ արուեստագիտական մարզին մէջ եւս բեղուն գործունեութիւն, կը յօրինէ հայ երաժշտութեան եւ պարարուեստի երկեր, կուսայ հայ երաժշտութեան նուիրուած համերգներ որոնք կը զսնեն նշանակելի յաջողութիւն նանչցնելով հայ արժեքները: 10 տարի Նրուստադէմ մնալէ վերջ 1944ին կ'անցնի Անքիլիասի Դպրեւանքը ուր իմաստասիրական դասախօսի ամպիոնը կը գրաւէ: Ս. Մ.

սենեակէս մէկը կը խօսի. ականջս թրթռացումներ միայն կ'ընդունի բայց ես կը լսեմ այսինչ անձին խօսքը — ձայնը:

Իմաստի տրւելութեան տարրական երեւոյթներ են ասոնք արդէն: Ինչ որ ականջս կուտայ ինծի մտքիս կողմէ անգիտակցութեն կատարուած համադրութեամբ մը կը հարստացուի նշանակութիւնով մը ու հիմա ճիշդութեամբ իրականութիւնս այդ աւելցուածին բաժինովը կայ իրր իրականութիւն:

Այսպէս «արտաքին աշխարհ» կոչուող իրականութիւնը հարուստ է զգայութիւններու ինծի տուածէն շատ աւելիով ու իրր այդպիսին է որ «ձանօթ աշխարհ» է: — Ու շատ տարօրինակ, նոյնիսկ անձկութիւն պատճառող իրականութեան մը զիմաց պիտի զգայինք ինքզինքնիս եթէ հոգեբանական տարրադարձութեան ճիւղով մը կամ հոգեկան ինչ ինչ հիւանդութիւններու հետեանքով մեր ձանօթ իրերու, օրինակի համար ճանչուող դէմքերու վրայէն, պակսեցնէին այդ մեկնութիւնէն աւելցուած բաժինը, զանոնք իրր զուտ զգայական տուեալ առնելու համար: Այսպէս պիտի սարսափէինք եթէ ամէն օր մեր կողմէ տեսնուած դէմքի մը նայէինք յանկարծ իրր օղջ ճանչուորի», որովհետեւ այդպէս մեր հիմա տեսած պատկերին և մեր վարժութեամբ տեսածին մէջ անսպասելի ու կարեւոր տարբերութիւն մը պիտի գտնէինք:

Մեկնութեան, իմաստաւորման յատկանշական երեւոյթներ են դարձեալ անոնք՝ որոնցմով լուսնին մէջ կրնանք դէմք մը որոշել, կամ ամպերուն մէջ կենդանական ձևեր տեսնել: Դարձեալ երբ ինչ ինչ հանելուկ պատկերներուն մէջ թաքուն դրուած մարդկային կամ կենդանական կերպարանքը կը յաջողինք գտնել: — Քառակուսի մը մէջ՝ եթէ ներգծենք ուրիշ քառակուսի մը և երկուքին անկիւնները իրարու կապենք զիծերով, յառաջ եկած ձևը կրնանք մեկնել ու «տեսնել» ըստ կամս իրր իր փոքր քառակուսիով խորութիւն մը ներկայացնող և կամ ընդհակառակը նոյն այդ քառակուսիով իրր տաշուած թանկագին քարի մը երեսակներուն պէս առաջակարկառ ձև մը պատկերող:

Այս վերջին իրողութիւնները անշուշտ մեկնութեան խաղեր են, բայց իրենց մէջ ի գործ դրուած մտային պրոցեսը նոյն է

անոր հետ, որով մեզ շրջապատող իրերը իրենց քովիններէն անջատ ճառարկաներ» կը տեսնենք ու կը ճանչնանք, ու կ'անուանենք, հակառակ որ իրենց զիծերն ու գոյները մօտ են ու կը խառնուին երբեմն իրենց շուրջի առարկաներուն զիծերուն ու գոյներուն: Նոյն այդ մտային պրոցեսով է դարձեալ որ աչքին փոքր տրուած առարկայ մը կը խորհինք իրր մեծ, անգիտակցօրէն իր հեռաւորութեամբ բացատրելով իր փոքրութիւնը:

Մեր ուսումնասիրութեան նիւթը իր ներկայացուցած ալլազան երեսներուն մէջ դրած ըլլալու համար պիտի որոշենք իմաստի տրւելութեան տարրեր քանի մը պարագաներ:

ա) Կայ նախ այն ուր իմաստը զգայաւորանական տուեալին յարակցեալ է միայն, զաղափարաց զուգորդութեան յայնքին երեւոյթով: Սա ձայնը յաճախ լսած ենք սա զանգակէն հնչուած. այդ ձայնը մեր մտքին մէջ զուգորդուած է այդ զանգակի պատկերին. հիմա երբ ձայնը միայն կը լսենք, մեր մտքին մէջ կուգայ զանգակը ու չենք լսեր այդ ձայնը իրր որեւէ ձայն, այլ «այսինչ — զանգակին — ձայն»։ Արտաքին աշխարհի իրերը «կը ճանչնանք» ընդհանրապէս այսպիսի իմաստաւորումով մը: Այդ իրերէն ունեցած մեր նախկին փորձառութեան ալլազան պատկերները այդ իրերուն ներկայիս մեզի տուած զգայութիւններուն առթիւ կ'արթննան մեր զիտակցութեան մէջ ու անոնցմով ամբողջացած «կը տեսնենք» հիմա այդ իրերը, իրր «ձանօթ» իրեր զանոնք առնելով, կ'ըսենք «կը ճանչնանք» զանոնք: Յայտնի է որ հոս իմաստը տուեալ զգայութեան վրայ զիտակցութեան կողմէ կցուած է, անոր յարակցուած է միայն. յարակցութիւն՝ որ կ'արդարանայ անով որ աւելցուածը նախկին փորձառութիւններու մէջ յաճախ անոր հետ զգացուած է որուն վրայ կ'աւելնայ իրր պատկեր հիմա, ու զիտենք թէ այս նոր անգամուն ալ մեր զգայարանական հետազօտութիւնը եթէ առաջ տանէինք վերստին պիտի գտնուէր անոր հետ:

բ) Բայց կայ իմաստաւորման երկրորդ պարագայ մը գոր կարելի է կոչել արտաբերելով իմաստի պարագան ուր երևոյթը

աւելի բարդ է և յառաջացած հարցերը աւելի խորունկ կ'երևան:

Զանազան գիծեր ահա, տարբեր ուղղութիւններով, տարբեր ձևերով շատ մօտէն զիտուած՝ զանազան ու որևէ գիծեր են անոնք: Բայց հեռանանք քիչ մը, կը տեսնենք որ դարդագծութիւն մը կը կազմեն անոնք: Զէինք տեսներ այդ՝ երբ մօտէն կը դիտէինք, որովհետև այդ գիրքէն չէինք կրնար ըմբռնել այն միակ կարգը որ կար անոնց մէջ. հիմա գտանք կարգը ու զարդի այդ իմաստը կուտանք անոնց ամբողջութեան, անոնց իւրաքանչիւրը միւսներուն հետ իր յարաբերութեանցը մէջ տեսնելով, ըմբռնելով: Հոս զարդի մը իմաստը դուրս բերեմք գիծերու բազմութենէն, որուն մէջ այդ իմաստը կար նախապէս ի կարողութեան: — Զանազան բառեր դարձեալ, բայց առաջին ընթերցումով մը չենք ըմբռնիր այն նախադասութիւնը որ կը կազմեն անոնք իրապէս. երկրորդ ընթերցում մը մեզ կարող կ'ընէ դուրս բերելու այն միակ իմաստը որուն մէջ կուզան ձուլուիլ անջատ բառերուն անջատ նշանակութիւնները: — Ու դարձեալ ձայներ, յաճողական, երբ իրենց կազմած մեղեդին շատ պարզ չէ, երաժշտութեան անվարժ լսողութիւն մը չի կրնար ըմբռնել անոնց մէջ զոյ ու անոնցմով կազմուած երաժշտական իմաստը, եղանակը: Այդ եղանակը կար սակայն այդ ձայներուն մէջ: Իրայն թէ չէր բաւեր ձայները լսել, հարկ էր ըմբռնել միևնոյն ատեն անոնց յարաբերութիւնները. ու մէյ մը որ կը խորհինք զանոնք իրենց կազմած միութեան մէջ, կը թափանցենք ձայներուն մէջ թաքուն երաժշտական իմաստին. կրնանք ըսել՝ դուրս կը բերենք իրենց մէջ ի կարողութեան գոյ ու իրազօրծուելու համար երաժշտական իմացողութեան մը սպասող իմաստը:

Այս բոլոր պարագաներուն մէջ իմաստը կուզայ ոչ թէ գաղափարներու զուգորդութեամբ կցուիլ տուեալին (ինչպէս այդ կ'ըլլար յաւակցեալ իմաստի պարագային), այլ իմաստը յարաբերութիւններ ըմբռնող, միութիւն մտածող մտքի մը կողմէ գաւառ կը բերուի զգայարանական տուեալներու ամբողջին, տուեալներ՝ որոնք մասեր էին միայն ի բնէ իմաստաւորեալ ամբողջի մը:

Կ'ըսենք, հետեւաբար, հոս կայ արտաբերեալ իմաստ մը:

զ) Երրորդ պարագայի մը մէջ իմաստը, այսպէս ըսենք, կը մտնուի տուեալին մէջ: Քառակուսիի մը մէջ ներգծեալ փոքր քառակուսին, լուսնին իրր մարդկային դէմք ամպերուն մէջ կենդանական կամ մարդկային կերպարանք մը տեսնուելու պարագաներուն մէջ այսպէս է: Արտաբերեալ իմաստի պարագային՝ տուեալ տարբերութեամբ կարգաւորումը նախագոյ իմաստի մը համեմատ տրուած էր կարգաւորեալ իմացականութեան մը կողմէ, ուստի զիտող միտքին կը պարտադրուէր մեծ չափով իր հանելիք իմաստը: Հոս տուեալ տարբերութեան այսպէս իրենց ամբողջով աստիճան մը անտարբեր են, չէզոք են. իմաստի տրուելութեան նախաձեռնութիւնը մեծ մասամբ կը պատկանի զիրենք նկատող իմացականութեան որ այդ ինքնին անտարբեր, աստիճան մը անկապակից իրերու, տարբերուն մէջ իր խորքէն անոնց վրայ ցոլացուած իմաստ մը կը զնէ որուն կրողը կը դառնան այս անգամ այդ տուեալ տարբերութեան, վերև տրուած օրինակին մէջ քառակուսիները առարկայապէս նոյն մակարդակին վրայ են, բայց ըստ կամայ կրնանք մեծ կամ փոքր քառակուսին առաջ կամ ետ տեսնել և փոխել այսպէս տուեալին կտրուկը, որով և իմաստը: Պատմաբանը անցեալը հասկնալ ջանացած ու ատով վերականուցած ատեն, կարեւորութեան ինքնին նոյն մակարդակի մը վրայ դրուած դէպքերուն իր ըմբռնումին համաձայն տարբեր արժէքներ կուտայ ու այսպէս իր խորքէն մեկնութիւն մը կը բերէ անցեալին, զայն աստիճան մը կը յօրինէ: Ասոր համար է որ տարբեր պատմաբաններ նոյն իրողութիւններով տարբեր պատմութիւններ կը կառուցանեն:

Այս օրինակներուն մէջ իմաստը կամ նշանակութիւնը իրերը զիտողին, տրուած տարբեր նկատողին, առարկայական իրողութիւնները խորհողին կողմէ յղացուած է և կերպով մը ցոլարձակուած՝ այդ իմաստին ինքնին առաւել կամ նուազ անտարբեր այս տարբերուն վրայ կամ իրողութիւններուն մէջ, ինչպէս քանդակագործը իր ներքին տեսլիքին հանդէպ ինքնին անտարբեր կրաւորական կաւին կու

տայ այդ տեսիլքին համապատասխան կերպարանք մը, ուստի իմաստաւորման այս երրորդ պարագան պիտի կրնանք կոչել ներմուծեալ իմաստի պարագայ:

Նախ քան մեր նկատողութիւններուն մէջ մեր աւելի յառաջանալը պէտք է համառոտակի վերլուծենք այն գործելակերպը, պրոցեսը որ իմաստաւորող միտքինն է այս երեք պարագաներուն մէջ:

1) Այսինքն յարակցեալ իմաստի պարագային, տրուած զգայութիւններուն՝ միտքը կը կցէ նախապէս նման զգայութիւններու ատեն իր ստացած յարակից զգայութիւններէն իր յիշողութեան մէջ մնացած պատկերները ու վարմունքի ձեւերը: Իրաւ է իր այս վերջիններուն համապատասխան զգայութիւնները հիմա տրուած չեն իրեն, բայց զազափարներու զուգորդութեամբ, ըսինք, հիմա, ներկային մէջ տրուած զգայութիւնը կը կանչէ այդ միւսներէն մնացած պատկերները և վարուելակերպի ձգտումները ու միտքը աւանդմով ամբողջացած կը խորհի այժմու տուեալը: Վերստին նկատենք մեր տուած օրինակը. սա տեսակ ձայնը շատ անգամ այսինչ անձէն լսած եմ. հիմա հեռաձայնի զծին միւս ծայրն է, չեմ տեսներ այդ անձը: Կը լսեմ միայն ձայնը. բայց այս վերջինը միտքիս մէջ կ'արթնցնէ զազափարներու զուգորդութեամբ այդ անձին պատկերը և ես կը ճանչնամ այդ ձայնը անոր հետ մտածելով այդ անձը ու կը լսեմ այդ ձայնը իբր իր-ձայնը: Իմ փորձառութեամբս գիտեմ և վստահաբար թէ այդ ձայնին եթէ հետեւիմ անոր յառաջ եկած տեղը պիտի գտնեմ այդ անձը, ու այս է որ կը հիմնէ ճշմարտութիւնը իմ այդ ձայնին տուած մեկնութեանս:

Այսպէսով է որ արտաքին աշխարհէն ստացած զգայութիւններուս առթիւ, որոնք անկէ քիչ մը բան միայն կուտան ինծի, ամէն վայրկեան այդ արտաքին աշխարհը շատ աւելի ամբողջապէս կը կարծեմ տեսնել: Իրապէս կը տեսնեմ զայն ոչ միայն իմ ներկայի զգայութիւններովս այլ նաև ու նոյնիսկ առաւելապէս՝ իմ բոլոր անոնց կապուած անցեալի զգայութիւններովս՝ որոնց իմ մէջս ձգած պատկերները, գազափարները, վարմունքի ձգտումները կ'ու-

զեկուզուին գազափարներու զուգորդութեամբ ներկայիս տրուած զգայութիւններուս առթիւ: Անցեալին, գազափարներու զուգորդութեամբ ներկան ամբողջացնելը հետեաբար զլիսաւոր պրոցեսն է յարակցեալ իմաստով իմաստաւորման պարագային:

2) Աւելի բարդ է անշուշտ մտքին գործելակերպը արտաբերեալ իմաստի պարագային, երբ տուեալ տարրերու ամբողջութեան մը մէջ հոն նախապէս գրուած իմաստ մը դուրս կը բերենք, կ'ըմբռնենք,

Կարգաւորող սկզբունք մը — Կեանք կամ Միտք — կարգ դրած է սկզբնապէս՝ նիւթական տարրերու մէջ. մարմնի գործարանաւորութիւնը կազմող մասերուն, արձակ խօսքի մը կամ քերթուածի մը բառերուն, եղանակի մը ձայններուն, շէնքի մը զանգուածներուն ու զիծերուն, անդրիի մը կամ նկարի մը ձևերուն կամ գոյներուն մէջ: Այս բոլորին մէջ գոյութիւն ունեցող իմաստը այդ կարգէն իսկ կ'ելլէ, կը նոյնանայ յաճախ նոյնիսկ այդ կարգին հետ: Այդ բոլորին մէջ իմաստը բռնել զանոնք բաղկացնող տարրերը ասոնց տիրապետող միակ կարգին մէջ հանելով ու ըմբռնելով կրնայ ըլլալ: Եթէ այդ տարրերը — մարմնի մասեր, բառեր, ձայներ, զիծեր, ձևեր կամ գոյներ — զատ զատ միայն տեսնենք, իրարմէ անջատ մտածենք, անոնցմով չինուած ամբողջները իմաստ չեն ունենար: Իսկ եթէ զանոնք յաջողինք ըմբռնել զիրենք գործարանաւորող, զիրենք շարադասող ու միաւորող կարգին մէջ որուն Օրէնքին տակ իսկ խմբուած են անոնք, այն ատեն իրենցմով չինուած ամբողջները պիտի հասնինք հասկնալու իբր գործարանաւորութիւն, գրական կտոր, եղանակ, շէնք, անդրի կամ նկար: Որովհետև այդ տարրերը իրենք ալ այդպէսով ու այդպէսով միայն իմաստ պիտի առնեն: Որդ, ի՞նչպէս կը հասնինք ըմբռնելու այդ կարգի ամբողջներու:

Յայտնի է որ անոնք ամէնքը, այս կամ այն կերպով իբր ի կարողութեան կարգաւորեալ ամբողջ կամ իբր գազափար նախապէս եղած են զիրենք յառաջ բերող, ստեղծող կեանքին կամ ստեղծող մտքին մէջ: Այդ յայտնի կամ խորհրդաւոր Միտքը, ըստ այդ idéeին, կարգաւորած էր զիրենք բաղկացնող տարրերը. ու այդ

պատճառով է որ այդ տարրերը յարաբերութիւններ կը ներկայացնեն, որով և կարգի մը մէջ կան։ Ստեղծագործական պրոցեսը *idéel*ն, յղացեալ ամբողջէն գացած է այդ *idéel*ն իրագործելու միջոցը տուող նիւթեղէն տարրերուն։

Քերթուածէն առաջ անոր ծնունդ Եւրոպայի *idéel*ական տրամադրութիւնը տեսակ մը հոգեկան սաղմը եղած է քերթողին մէջ որմէ հետզհետէ բզխած են ու շարուած բառերը մարմին տալով քերթուածին։ Կարելի է ըսել թէ հոս մասերէն առաջ ամբողջը եղած է, թէև իրագործուած երկին մէջ յայտ եկող ամբողջէն տարրեր բնութեամբ ամբողջ մը։

Քերթուածի պարագային մէջ քերթողը այդ ամբողջէն գացած է մասերուն, մինչդեռ մենք հիմա մասերէն միայն կրնանք երթալ ամբողջին։ Պիտի առնենք, հետեաբար, քերթողին ճամբան հակառակ ուղղութեամբ։ Ընթերցողը, այսինքն իմանալ ուզողը պիտի մեկնի տարրերէն (հոս՝ բառերէն), զանոնք տիրապետող կարգին ու անոր յայտ բերած քերթուածի գերագոյն իմաստին բարձրանալու համար։ Ուրեմն ինքնին արդէն կարգ մը ունեցող, իմաստ մը կրող որեւէ իրականութիւն արտաբերելու համար անհրաժեշտ է այդ իմաստը իրենց մէջ կրող այդ տարրերը նախըզալ կամ ըմբռնել։ Գործարանաւորութեան մը գրութիւնը չենք կրնար հասկնալ առանց բլիթները, հիւսկէնները ու անոնցմէ շինուած տարրական կենսաբանական կազմութիւնները ճանչնալու։ Քերթուած մը չենք կրնար ըմբռնել առանց գայն կազմող բառերը հասկնալու, ու եղանակ մը չենք կրնար երաժշտապէս մտածել առանց լսելու գայն բաղկացնող ձայները։ Բայց այդ տարրերուն միայն ըմբռնումին մէջ եթէ մնանք, անշուշտ ոչինչ կը հասկնանք բուն գործարանաւորութենէն, քերթուածէն կամ եղանակէն։ Զի բաւեր լեզու մը գիտնալ անոյ գրուած գրական կտորները հասկընալու, ու խուլ չըլլալը չի բաւեր երաժշտութիւն ըմբռնելու համար։ Երկրորդ գործողութեամբ մը այս անգամ անհրաժեշտ է ուրեմն բարձրանալ, այդ տարրերը իրարու կապող յարաբերութիւններու ըմբռնումին։ Բլիթներէն և հիւսկէններէն երթալ անոնց կազմախօսական յարաբերու-

թենէն յառաջացող գործարաններուն, առնցմէ ոչ մարմնի մեծ պաշտօններ իրագործող կազմաներուն, բառերէն անոնց կապակցութեամբ կազմուող նախադասութիւններուն։ Զայներէն՝ ձայներու յարաբերութեամբ ծնունդ առնող երաժշտական նախադասութիւններուն։ Բայց այս ընթացքով պիտի գտնենք որ տարրագոյն տուեալներ կապող յարաբերութիւնները իրենց կարգին զիրենք ընդգրկող աւելի ընդարձակ գրութիւններու մէջ կը մտնեն ու ասոնք ալ դեռ աւելի ընդարձակ գրութիւններու մէջ։

Յարաբերութիւնները տեսնող միաքը — ու Միտք մը միայն յարաբերութիւններ կրնայ տեսնել — հարկ է աստիճանաբար կատարէ այս վերելքը, խոնարհագոյն գրութիւններէն մինչև բարձրագոյնները հասնելու համար իւրաքանչիւր պարագայի մէջ մինչև զանոնք ամէնքը ընդգրկող ամբողջական գրութեան։ Այդ կէտին վրայ պիտի գտնէ իր հասկնալիք իրականութեան իմաստը։

Յարաբերութիւններու ճանաչման այս գործողութիւնը պիտի յրաշարժմբռնած ամբողջին լոյսովը մասերը իրենց գերին մէջ հասկնալու, վերագնահատելու գործողութեամբ, որուն մեկնութիւն կ'ըսենք։ Տաճ մը ամբողջ տեսնելէ վերջ կրնանք մեր վերջին խօսքը ըսել անոր գերակատարներուն նկարագրին ու անոր զանազան փուլերուն նշանակութեան մասին։ Կամ շէնք մը ամբողջ ըմբռնելէ վերջ անոր զանազան մասերուն ներկայացուցած ձեւերուն գեղագիտական գերին բուն հասկացողութիւնը կրնանք ունենալ։ Ուրեմն եթէ մասերէն պէտք է մեկնիլ զանազան աստիճանի յարաբերութիւնները ճանչնալու ու այդպէսով ամբողջական իմաստին հասնելու համար, այդ ամբողջական իմաստին լոյսովը միայն պիտի կրնանք այս անգամ իրենց ճիշդ արժէքին ու նշանակութեան մէջ ճանչնալ ու գնահատել մասնակի յարաբերութիւնները ու տարրական տուեալներու զգեցած իմաստը։ Եթէ բառերով միայն կրնանք հասկնալ նախադասութիւնը նախադասութեան մէջ վերստին տրուած միայն՝ բառերը իրենց կարգին կը ստանան իրենց նշանակութեան բուն երանգը։

Ամփոփելով, տարրերու ըմբռնում, յա-

բարեբույթեանց հասկացում ու ամբողջով մասերու վերգնահատում կամ մեկնութիւն, այս երեք յաջորդական գործողութիւններով է որ իրենէ յօրինուածքով որեւէ իրականութեան ներգոյ իմաստին ըմբռնման կրնանք հասնիլ:

դ) Աստիճան մը ևս աւելի բարդ է ու նոյրը մտքի այն գործելակերպը որով ներմուծեալ իմաստ մը կը ստեղծուի ու կ'ըմբռնուի միևնոյն ատեն:

Հոս իրականութեան մը իմաստ ունենալը և անոր իմաստ տրուիլը միաժամանակ տեղի կ'ունենան: Զուտ առարկայական իրականութիւնը, որովհետեւ այս երրորդ պարագային՝ կը թուի սկզբնապէս չպարունակել որեւէ իմաստ. այսինքն առաջ եկած չըլլալ իմաստի մը օրէնքին տակ, նշանակութեան տեսակէտով չէզոք, անտարբեր տուեալ մըն է, որ սակայն կրնայ ստանալ այն իմաստը որ կուտանք իրեն: Ամպ մը չէ յօրինուած այսինչ կենդանական պատկերը ներկայացնելու համար, մենք ենք որ կուտանք իրեն այդ պատկերը, այս վերջինը, անոր վրայ մտածելով: Ահա ինչու մեր անոր իմաստ մը տալը և անոր իմաստ մը ունենալը միևնոյն ատեն գոյութիւն կ'առնեն:

Միայն թէ լինչպէս կը բերուինք այսինչ մասնաւոր իմաստը տալ առարկայական իրականութեան մը և ոչ ուրիշ մը: Եթէ կ'ըսենք թէ տուեալը ինքնին անտարբեր է որեւէ իմաստի, այս բանը պէտք չէ բացարձակ կերպով առնել: Իրապէս տուեալը կը ներկայացնէ յաճախ այնպիսի տարրեր որոնք կը քելադրեն մեզի որոշ իմաստ մը. ուրիշ տարրեր ալ սակայն անոր մէջ պիտի կարենային թելադրել տարրեր իմաստներ:

Հոս, հետեւաբար առաջին պահը իմաստաւորման պրոցեսին այդպիսի թելադրութիւն մը ընդունիլն է: Թէ ինչու առարկայական իրականութիւնէ եկած սա՞ թելադրութիւնը կը իւրացնենք և ոչ ուրիշ մը: Այդ պիտի բացատրուէր մեր տրամադրութեամբը մեր հոգեկան կամ մտաւոր նկարագրովը:

Այս թելադրութիւնը մեկնակէտը կ'ըլլայ մեր մէջ իմաստի մը յօրինումին: Իմաստ մը որ առաւել կամ նուազ բազմաթիւ տարրեր կ'ընկեր տրուած իրականու-

թենէն, ուրիշներ անտեսելով ու անոնցմով յարաբերութիւններու ամբողջ մը կը չինէ:

Այսպէս յղացուած իմաստը ի վերջոյ կ'առարկայացնենք, իբրեւ կը ցուարձակենք տրուած առարկայական իրականութեան վրայ, անով ասիկա մեկնելու համար:

Ներմուծեալ իմաստի պարագային մէջ հետեւաբար նախորդ արտաբերեալ իմաստի պարագային նման երեք պահեր ունինք իմաստաւորման պրոցեսի: Այս երեք պահերը նախորդ պարագայի երեք պահերուն հետ իրարու զուգահեռական են բայց չեն նոյնը:

Հոն նախ տարրերը կը տեսնէինք գրեթէ ամբողջապէս, հոս ալ տարրեր կը տեսնենք, բայց անոնցմէ բոլորը նկատի չենք առնել այլ անոնցմէ ոմանց թելադրութեանը կ'անսանք ըստ մեր մտքի ընտելեան:

Հոն յետոյ տարրերու յարաբերութիւնները կը դիտէինք աստիճանական վերելքով մը, ի վերջոյ ընդգրկելու համար տրուած յարաբերութեանց ամբողջութիւնը. հոս յարաբերութիւններու ամբողջը առաւել կամ նուազ աստիճանով մեր իսկ յղացումն է: Հոն վերջապէս այդ ամբողջով մասերը կը մեկնէինք ու կ'արժեւորէինք. հոս ալ մեկնութիւն մը կուտանք բայց այդ մեկնութիւնը գրեթէ բոնի կը պարտադրենք տուեալին որմէ փոխանակ ելած ըլլալու, առաւել կամ նուազ աստիճանով անոր մէջ ներմուծուած է ան:

Եթէ ուզենք հիմա մեր մատնանշած երեք պարագաներուն մէջ իմաստի արւելութեան պրոցեսին ներկայացուցած հասարակաց գիծերը երեւան բերել, պիտի ըսենք՝ երեքին մէջ ալ պրոցեսին մեկնակէտը առարկայական իրականութիւն մըն է և ելակէտը այդ իրականութեան, նշանակութեամբ մը հարստացում մեկնութեան մը շնորհիւ: Ի՞նչ որ կը տարբերի մէկ պարագայէն միւրը, այդ նշանակութեան պարունակութեանն է նախ, և յետոյ այդ նշանակութեան առաջ գալուն հոգեբանական պայմանը:

ՇԱՀԱՆ Ռ. ՊԵՐՊԵՐՆԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

Ս. Էջմիածին, 11 Դեկտեմբեր 1956

Նորին Ամենապատուութեան

Տ. Տիրան Արքեպիսկոպոս Ներսիսեանին

Յուսատեմի Հայոց Պատր. Տեղապանին

Ս. Յուսատեմ

Քրիստոսի Սուրբ Ծննդեան մեծ եւ սքանչելի աւետիսով կը զիմաւորենք Նոր Տարին եւ Միածնի Իջման Ս. Սեղանէն կը բերենք Ձերդ Ամենապատուութեան, Ս. Արքուիդ Միաբանութեան եւ համայն հաւատացեալ ժողովուրդիդ Մեր սրագեղ սիրոյ ուղջոյնը եւ ամենաջերմ մաղրանքը բոլորիդ արեւատութեան եւ բարօրութեան համար:

Նոր Տարին որ կուգայ Աստուծոյ յայտնութեան շնորհներովը զեղուն, քող զօրացնէ Ձեր հոգիներուն մէջ մեր նախընտաց լոյս հաւատքը, քող ամուր պահպանէ մեր Ս. Եկեղեցւոյ միութիւնը եւ քող ամբողջ ու անխռով պահէ համայն ազգը հայոց:

Փառք ի բարձունս Աստուծոյ եւ խաղաղութիւն ընդ Ձեզ:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.

Կարողիկոս Ամենայն Հայոց

Շ Ն Ո Ր Հ Ա Ի Ո Ր Ա Կ Ա Ն Ք

Ս. Արքուիդ Պատր. Տեղապան Գերաւորի Տ. Տիրան Արքեպ. Պէյրուսէն վերադարձին, ընտրութեան ու պաշտօնական ճանաչման գիրք կառավարութենէն ստացուելուն առիթ

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Բ Ն Ե Ր

Նիւ Եոթ, 26 Նոյեմբեր 1956

Գեր. Տ. Տիրան Արքեպ. Ներսիսեան

Պատրիարքական Տեղապան

Յուսատեմ

Մենք, Առաջնորդ, Թեմական Խորհուրդ եւ համայնք Ամերիկայի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, կը շնորհաւորենք Ձեզ Յուսատեմի

Հայոց Պատրիարքութեան Տեղապանական Արքու Ձեր երջանիկ վերադարձին առիթով: Կը հաւատամք անկեղծօրէն քե Ձեր Գերապատուութեան կարող առաջնորդութեան ներքեւ Ս. Արքուիդ հոգեւոր կեանքը պիտի վերածաղկի յօգուս մեր Եկեղեցիին:

ՄԱՄԲԷԼԻ ԱՐՔԵՊՍ. ԳԱԼՅԱՅԵԱՆ

Առաջնորդ Հիւս. Ամերիկայի

Պէյրուս, 17 Դեկտեմբեր 1956

Գեր. Տ. Տիրան Արքեպ. Ներսիսեան

Պատրիարքական Տեղապան

Յուսատեմ

Սրտազին եւ անկեղծ շնորհաւորութիւններ Ձեր Տեղապան ընտրութեան եւ Կառավարական ճանաչման առիթ:

ԽՈՐԷՆ ԱՐՔԵՊՍ. ԲԱՐՈՅԵԱՆ

Ամման, Սերոբ Անրիքեանեան ընտանիքէն:

» , Աւետիս Մանուկեանեան:

» , Արմենակ Տեր Գրիգորեան ընտանիքէն (Երկիցս)

» , Տօք. Արքիմ Փոլատեան (ի զիմաց Զարգայի եւ Ռաքիթայի հայութեան):

Հալէպ, Կարապետ Սրկ. Գաղաթեան:

Իսթանպուլ, Գարեգին Մ. Վրդ. Գաղանճեան:

Ամման, Սուրբանեան, Զաքեան, Պերպեհեան, Տումանեան:

» , Բիւզանդ Զօրպանեան եւ Եղբարք:

» , Պետրոս Տումանեան, Ժօն Տարազեան:

» , Աւետիս Զարուրթեան, Խալիլ Ասիւր:

» , Սիւրբիի եւ Աբրահամ Զարուրթեաններ:

Ն Ա Մ Ա Կ Ն Ե Ր

Յուսատեմ, Մուրադ Մանուկեան:

Բերդեան, Ուր. Միհրան Յովնանեան:

Ամման, Վ. Պ. Պատանեան:

Հալէպ, Եղիշ Բնյ. Փանոսեան:

Կիպրոս, Նուպար Մազուրեան:

Փարիզ, Ս. Գարակեօզեան:

Պէյրուս, Հայ Եկեղեց. Եղբայրակցութիւն:

Փարիզ, Նալի Խաչ. Բնյ. Արքունեան:

Նիս, Վահան Մալեթեան:

U 4 U 9, U 8 U, 4 U, 6 P - P U U, 4 U, 6 P

● Կիր. 2 Դեկտ. — Ս. Պատարագը՝ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ ժառոյց Հոգ. Տ. Կիրեղ վրդ. Գարեկեան: Բարոկոզեց Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը, Նիկ. ունեւանով օրուան ճաշու Աւագ Ս. Հայրին (Ղուկ. Թ. 44-50) համարեցը:

● ԲՀ. 3 Դեկտ. — Ս. Կոյսի Ընծայման հան-
դիսաւոր նախատեսակին ի Ս. Յակոբր նախագա-
հեց Դեբ. Տ. Շնորհք Եպս. Դաւուստեան:

● Գշ. 4 ինկտ. — Ընծայումն Ս. Աստուածածինի։
Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը՝ Մայր Տա-
նարի Ասաց Սեղանին վրայ ժառոյց և քարոզիչ
Գեր. Տ. Շնորհք Եղայ. Գառուտեան, բնարան
տնենեալով ձեւ եւ եղջ ձեզ 'ի Նայր, և զու-
եղիջիք ինձ յուստերս և 'ի զատերս» (Բ. Կորնթ.
2. 18). Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ
տարեկան հոգեհանգիստեան կարգը, Ս. Աթոռոյս
բարերար Կիւլլապի Կիւլպէնկեանին, ինչպէս նաև
Կիւլպէնկեան զերգաստանի համայն նշնեցիկոյ
հոգեխնդրան համար, նախապահութեամբ Գեր.
Տեղապահ Ս. Զոր։

● Կիր. Չ Դեկտ. — Ս. Պատարազը մատուց-
ուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամասրան
մէջ: Ժամարարն էր Հոգ. Տ. Յովսէփ Արղ. Մա-
մուր: Քարոզեց Կեր. Տ. Սուրէն Եպս. Քէման-
եան, բնարան ունենալով օրուան ճաշու Աւե-
տարանէն «եղբրեցէ՛ք նախ դարձալութիւն Աս-
տուծոյ ...» (Ղուգ. ԺԲ. 31), ու բացատրեց ա-
զատութեան յառաջացեցած փրօսները մեր բա-
րոյսեան կեանքէն ներս:

● Ուր. 14 Դեկտ. — Վաղուան նախատեսակը պաշտուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Հանդիսապետն էր Դեբ. Տ. Շնորհք Եպս. Գալուստեան:

● Եր. 15 Դեկտ. — Ս. Առաքելյան Թաղեայի եւ Բարսեղիմեայի: Ս. Պատարագը մատուցեցաւ ի Ս. Դիմադիր: Պատարագեց Զոյ. Տ. Հայկասեր Վրդ. Պայրամեան:

● Կիր. 16 Դեկտ. — Ս. Պատարադը՝ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատոյց Դեր. Տ. Ասողիկ Ե. Վրդ. Ղազարեան: Բարոզեց Դեր. Տ. Նորայրեայ. Պողարեան, անդրադառնալով երէկ-
ուան տօնելի տարբերութիւն՝ մեր առաջին լուսա-
ւորիչ Թաղեալ և Բարձրագոյն տաճարներու
գործունէութեան ու ապագայանելով Հայց.
կեդեցեայ առաքելականութիւնն ու ուղղափա-
ռութիւնը:

● 62. 20 Դեկտ. — Ա. Հարցն եղիպսացունց առ-
նին առթիւ, Մայր Տաճարի Ա. Մականայ մատ-
րան մէջ պատարագեց իոստովանանքալը Հոգ. Տ.
Մանուկ Վրդ. Բարիբուսեան:

● Ուր. 21 Դեկտ. — Ս. Կոյսի Յղու թեան հան-
դիսաւսոր նախատեսեակին ի Ս. Յակոբ նախադա-
հեց Դեք. Տ. Նորայր Եղս. Պողարեան:

● Եր. 22 Դեկտ. — Յղութիւն Ս. Աստուածամանի:
Օրուան Հանդիսաւոր Ս. Պատարագը՝ Մայր Տա-
ճարի Աւագ Սեղանին լիբալ մատոյց և քարոզից
Դեր. Տ. Նորայր Եպս. Պողարեան:

● Կիր. 23 Դեկտ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Տիրայր Վրդ. Տէր-իյեան:

● Ուր. 28 Դեկտ. — Վաղուան նախատուն-
կին ի Ս. Յակոբ նախադանեց Դեր. Տեղապահ Ս.
Հայրը:

● Եր. 29 Դեկտ. — Ս. Յակոբյան Մթնոլորտային հայ-
րապետին: Ս. Պատարագը մատուցողացն է Ս.
Գլխավոր, Պատարագից Հոգ. Տ. Մաշտոց Վրդ.
Բարխուդաճան:

● Կիր. 30 Դեկտ. — Ս. Պատարագը Ի Ս. Հրեշտակապետ մատոյց Հոգ. Տ. Կիւրեղ Վրդ. Կարիկեան: Քարոզեց Դեր. Տ. Շնորհք Եպս.:

᠓᠕.᠘80᠖᠕.᠘᠕.᠖᠙

● Կիր. 16 Դեկտ. — Կէսօրէ առաջ, Գեր. Տեղապան Տ. Տիրան Արքեպս. Ներսոյեան, ընկերակցութեամբ Գեր. Տ. Ս. Սուրէն, Հայկազուն և Շնորհք Արքադաններու և Աւագ Թարգման Հոգ. Տ. Հայկասեր Վրդի, շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Քաղաքիս նորընտիր Կառավարիչ Վսեմ. Ատման Նուռէտ Էլ-Հիւսէյնիի. Ն. Վսեմութիւնը այս առիթով Նորին Արքազնութեան յանձնեց իր կողմէ ստորագրուած Կառավարութեան ձանաչման գիրը Գեր. Տ. Տիրան Արքեպսանի Տեղապաւնութեան:

— Կէսօրին, Գեր. Տեղապահ Ս. Հօր շնորհաւորութեան եկաւ Երեսօրթիւն Տօքթ. Ենգրուպ Զալատին:

● Ք. 17 Դեկտ. - Դեր. Տեղապահ Ս. Հօր
Հնորհաւորութեան եկան Քեթիկէմի Քաղաքա-
պետն ու Ստտիկանապետը:

● ԴՆ. 18 Դեկտ. — Դեր. Տեղապահ Ս. Հօր
Հնարհաւորութեան եկաւ Սնկիքան Դեր. Եղար. Ը

● Ուր. 21 Դեկտ. — Դեր. Տեղապահ Ս. Հոր
չնորհաւորութեան եկան Ամերիկեան Հիւպատոսը
և LIFE Magazineի թղթակիցը:

● Եր. 22 Դեկտ. — Կէսօրէ առաջ, Յունաստանի Թեմին Առաջնորդական Տեղապահ Հոգ. Տ. Իսահակ Վերդ. Ղաղարեան օղային գծով մեկնեցաւ Աթէնք:

● ԲՀ. 24 Դեկտ. — Կէսօրէ առաջ, Իրաքի
Թեմին Առաջնորդ Դեր. Տ. Զոսէ Ե. Վրդ. Տէր
Յակոբեան մեկնեցաւ Պաղատան:

● ԴՆ. 26 Դեկտ. — Կէսօրէ առաջ, Եւրոպացոց Ս. Ծննդեան տօնին առթիւ, Գեր. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Գեր. Սրբազաններու և Տօգ. Հայրերոց, չորսուորակա՛ն տարեկան թիւն տուաւ Յրաշինիականց Գեր. Կիւս-

Բաժնի տերերն են Մ. Գաբրիելյանը, Գաբրիելյան
հոգևորականը և Անդրեաս Գրիգորյանը։ Իսկ
Գրիգորյանը, Ս. Առաքելյանը, Վրդ. Դադարյանը, ընկերա-
կցություններով մի քանի ձուլվել են Վրդ. Դադարյանի
մասնակցությամբ։ Իսկ, Վրդ. Դադարյանից մեծածախ
և ձայն է Զոհրա Կաթողիկոսը։ Փոխանորդներն են,

● Ե՛. 27 Դեկտ. — Դեբ. Տեղապահ Սրբա-
ղանք, ընկերացույթեամբ Դեբ. Տ. Սուրեն Եղբ.
Քէմանեանի, Լոյս. Տ. Զաւեն Վրզ. Գրիգորեանի
և Տիար Կարպիս Լիզիբանի, ներկայ շնորհակա-
նորդութեամբ մը՝ Կառավարական տան մէջ:

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Շնորհակալութեամբ եւ օրհնութեամբ կ'արձանագրենք 1956 թուոյ ընթացիկն Ս. Թակոբեանց Մայր Տաճարին եւ այլ Մեքալայրերու տուած հետեւեալ բարեպաշտական նուէրները:

1. — Կ. Պոլսէն, Տէր և Տիկին և որդի Միւրան, Նուարդ և Ստեփան, Ս. Գլխաղբի կը նուիրեն ներմակ ձեռագործ և քառակողմեան ծոպերով վարագոյր մը:

2. — Հելիոպոլիսէն, Էվէրէկցի ալբի Տիկին Գլխաղբի Դանիէլեան, մէկ սեղանի ներմակ ծածկոց կը նուիրէ Ս. Գլխաղբի:

3. — Գահրէթնակ Տիկին Տիբուհի Միթաբեան և Օր. Անահիտ Խաչիկեաններ, մէկ փխրո կիւրծի գործ գրակալ մը կը նուիրեն Ս. Գերեզմանին Քրիստոսի:

4. — Ապատան (Պարսկաստանէն), Տիկ. Հռիփսիմէ Աշուղեան և Տիկ. Ուսանա, Ս. Թակոբայ կը նուիրեն 4 հատ քանքի կըր գործեր, աշտանակի տակի իրրե փողոց:

5. — Երուսաղէմէն Այնթապցի Տիկ. Հրանդուհի Թանաշեանը ներմակ սեղանի ծածկոց մը կը նուիրէ Ս. Գլխաղբի:

6. — Պէյրուսէն, Ատանացի Տիկ. Էլիզա Էքմէքճեան Սուրբ Գլխաղբին կը նուիրէ 2 հատ յախճապակեայ փոքր ծաղկաման և ասեղնագործ աշտանակի տակի կըր զարդեր:

7. — Պէյրուսէն, Սեցի Տիկ. Ուսանա Ֆիշեան, Ս. Թակոբայ Ս. Աստուածածնայ պատկերին կը նուիրէ մէկ ոսկի մատանի մը կարմիր քարով:

8. — Պաղտատէն, Պուրոսացի Վարդուհի Խընկիկեան և Տիգրանուհի Խնկիկեան, երկու քոյրեր, երկու թրքական զեղին ոսկի կը նուիրեն Ս. Թակոբայ Աստուածածնայ պատկերներուն:

9. — Երուսաղէմէն, Տիկ. Տիգրանուհի Խնկիկեան, մէկ զեղեցիկ ինքնածեղագործ ներմակ թաշի վրայ սկիւր ծածկոց մը ոսկեթել սրճայիլ, վասն Ս. Թակոբայ տաճարին:

10. — Պաղտատէն, Ամասիացի ալբի Տիկին Մարիամ Քերոբ ժամկոչեան, մէկ ոսկի մատանի կը նուիրէ Ս. Թակոբայ տաճարի Ս. Աստուածածնայ պատկերին:

11. — Կ. Պոլսէն, Տիկին Սաթենիկ Զիլեան, Ս. Թակոբայ տաճարին կը նուիրէ մէկ ներմակ սեղանի ծածկոց մը և 3 հատ խաչի բռնիչներ: Նոյնպէս, Տիկին Մարի Պէզէլեան կը նուիրէ կապոյտ խաչի բռնիչ մը:

12. — Երուսաղէմէն, Տիգրանակերտցի ալբի Տիկին Լուսինա Մարտիկեան, իճե հատ կանաչ շապիկ կը նուիրէ Ս. Թակոբայ:

13. — Պաղտատէն, Օրիորդ Հրանոյշ Աւագեան, Թասիկ Աւագեան և Օր. Անահիտ Պետրոսեան, մէկական բռնիչ անտարանի կը նուիրեն Ս. Թակոբայ տաճարին:

14. — Կ. Պոլսէն, Տիկին Հայկուհի Թակոբեան, մէկ անտարանի բռնիչ կը նուիրէ Ս. Թակոբայ:

Տիկին Տիգրանուհի Օհանեան մէկ սեղանի փոքր ծածկոց կը նուիրէ Ս. Գլխաղբի:

15. — Ամերիկայէն, Վանեցի, Տէր և Տիկին Մնացական Օհանէսեան, մէկ մեծ զեղին ծածկոց մը կը նուիրէ Ս. Թակոբայ, ձեռամբ ուստաւոր Վանեցի Ներսէս Օհանէսեանի:

16. — Կ. Պոլսէն, Մուսէս Նուրան Զոյանեան, մետաքսեայ անտարանի բռնիչ մը կը նուիրէ Ս. Թակոբայ տաճարին:

17. — Հալէպէն, Այնթապցի Տիկին Լիւսինկ Մանուկեան, մէկ ոսկի մատանի կարմիր եղջուր քարով կը նուիրէ Ս. Թակոբայ Ս. Աստուածածնի պատկերին:

18. — Հալէպէն, Եղեսացի Տիկին Եսթեր Խաւարճեան, մէկ ոսկի մատանի մը (ալիանս), կը նուիրէ Ս. Թակոբայ Ս. Աստուածածնի պատկերին:

19. — Հալէպէն, Սղերդցի, Տէր և Տիկին Արմէն Գապարեան, մէկ արծաթ փոքր կանթեղ կը նուիրեն Ս. Թակոբայ:

20. — Հալէպէն, Այնթապցի, Տիկ. Ալիս Մըլիսեան, մէկ ոսկի կապոյտ քարով մատանի կը նուիրէ Սուրբ Գլխաղբի:

21. — Այնթապցի Օրիորդ Գեղուհի Իսկէնտէրեան, վարդազոյն ինքնածեղագործ սկիւր ծածկոց մը կը նուիրէ Բեթլեհէմի տաճարին:

22. — Բնիկ Երուսաղէմացի Օրիորդ Մարիամ և Մարթա Խաչատուրեան, մէկ կապոյտ իւղաներկ սեղանի ծածկոց մը կը նուիրեն Ս. Երեմիային Ասղ խորանին:

23. — Թէրանէն, Տիկին Անուշ Խաչատուրեան, քանքիլ բանուած քրոփուրայ մը կը նուիրէ Ս. Թակոբայ:

24. — Երուսաղէմէն, Տիկին Հայկուհի Նալպատեան, զեղեցիկ սեղանի ծածկոց մը, ինքնածեղագործ և Ս. Գլխաղբի իւղաներկ պատկերով, կապոյտ յատակի վրայ, կը նուիրէ Սուրբ Գլխաղբի:

25. — Երուսաղէմէն, Այնթապցի, Օրիորդ Անահիտ Ն. Մէնէլեան, մէկ յայտնաւորքի ինքնածեղագործ կապոյտ յատակի վրայ ծածկոց մը կը նուիրէ Ս. Թակոբայ տաճարին:

26. — Հալէպէն, Այնթապցի, Տիկին Էլիզա Քաշէճեան, Ս. Թակոբայ պատկերներուն կը նուիրէ մէկ արծաթեայ ձեռք, մէկ արտ, մէկ մարդուկ և մէկ զլուխ, ամէնքն ալ շատ բարակ արծաթ թերթերէ շինուած, ձեռամբ Տիկին Մէրիս Քէլբանեանի:

27. — Ամանէն, Տիկին ձէմիլէ Սարգիսեան, մէկ կըր կապոյտ յատակի վրայ «Թիւր» ձեռագործ մասի ծածկոց մը կը նուիրէ Ս. Թակոբայ տաճարին:

Լուսարարայէ Ս. Արսոյ

Ս Ի Ո Ն

ՅԱՆԿ ՆԻԻԹՈՅ 1956 ՏԱՐԻՈՅ

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն . —

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — Կորիւն եւ «Սամա-
րացի» 192, 235

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ծ Ա Կ Ա Ն . —

ԵՂԻՎԱՐԴ. — Ոսկի կամարը 9
Վերադարձողը 99
Շէն — ՄԱՀ. — Ծով ամայի 10
Շասուաններ 51
Ոչ ոք այս գիշեր 101
Ենթադիտակցութիւն 331

ԱՇՏԻՇԱՏ. — Երեւանցի... 11
Ո՛ւր է նոխարը սակայն... 52
Մայրաքաղաքի սանիթերէն... 265
Առեղծուած 266

ՀՈՒՓՍԻՄԷ ՊԹՂՈՍԵԱՆ. — Լիրիկական 12

ՅՈՎՀ. ՇԻՐԱԶ. — ., 12, 101, 191, 234,
267, 330

Ո՛րն է, Բաբո 234

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ. — Փափաք 53
Քառեակներ 53

ՍԱՐՄԷՆ. — Արարտ 54

ՄԱՌԻ ԱԹՄԱՃԵԱՆ. — Սեն - Տրենի ա-
նարին մէջ 148

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՆՈՐԵՆՅ. — Ես իմ ման-
կանն ասի 149

ԱՆԵԼ. — Առանց բարկութեան 189
Պարտալ իշխանը 266

ԱԻ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ. — ., 189

ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ. — Աղօրք 190
Հայրենական 233

ԵՂԻՇԷ ԶԱՐԵՆՅ. — Մոնումենտ 190

ԶԱԻԷՆ Վ. Զ. — Սպասում 191

ՌՈԶԱ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ. — Հնձուորներ 267

Գ Ե Ղ Ա Ր ՈՒ Ե Ս Տ Ա Կ Ա Ն . —

Ա. Շ. ՄՆԱՅԱԿԱՆԵԱՆ. — Հայկական
գարգառուես 70, 112, 208

Գ Ր Ա Խ Յ Ս Ա Կ Ա Ն . —

Ե. — «Ամենուն Տարեգիրքը» 20
ԵՂԻՎԱՐԴ. — «Պարբերական» 21
«Միութիւն Տաւրոս» 84

Գ Ր Ա Կ Ա Ն . —

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ. — Սփիւռքի մէջ հա-
յերէն գրողի արժանիքին գնահատու-
թեան պայմանները 13

Յ. ՅՆԱԿԱՆ. — Յակոբ Պարոնեան 55
Սրբուհի Տիւսաք 268

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ա. — Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն . —

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — Յակոբ Զուլա-
յեցիի վերջին օրերը 108

Ե Ր Ա Ժ Շ Տ Ա Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ն . —

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ. — Միջնադարեան հայ
կոմպոզիտորներ 66, 106, 203, 244,
277

Ի Մ Ա Ս Տ Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն . —

ԽՄԲ. — Ազատութիւն եւ հաւատք (բրգ.) 213
ՇԱՀԱՆ Ռ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ. — Իմաստ եւ
իրականութիւն 342

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն . —

Ս. Ծննդեան օրին առքիւ 1
Հումարիս հանապարհը 41
Պահք եւ աղօրք 89
Անդրանիկ Կոնդակը՝ Վեհ. Տ. Տ.
Վազգէն Ա. Կարողիկոսի 126

Կրօնական դաստիարակութիւն	169	Հ. Բ. Ը. Միութեան Յիսնամեայ Յոբել-	
Տաղնապր	225	եանը եւ ազգայանպանման իր նոր	
«Նախանձ սան Բո կերիցէ զիս»	257	ծրագիրները	30
Աստուած մեզի հետ	321	Հ. Բ. Ը. Միութեան Յիսնամեայ Յոբել-	
ԿՐՕՆԱԿԱՆ. —		եանի տօնակատարութեան ծրագիր	34
ՇԱՀԷ՛ ՎՐԴ. ԱՃԷՄԵԱՆ. — Հաւատք	5	Բարեպաշտական նուէրներ	35, 350
ԻՍԱՀԱԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ. — Կենդանաբար		Հաւուսեկիւն նպաստից	36
հացը	45	Արձանագրութիւն Ազգ. - Եկեղեցական	
«Մէկ ՈՆ»ին պակասը	261	Ժողովի	48, 97, 132
Սեղծագործման բարոյագիտականը	326	ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ. — Իմ նանչցած	
ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ. — Երջանիկ կեանքը	92	Ստորագրողները	81
Մարդու իսկական արժեքը	173	Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Ամեն. Տ.	
Ճամարսութիւն զենել	228	Գարեգին Արքեպս. Խաչատուրեան	
Ղ. Վ. — Ո՞վ է բարի	143	Երուսաղէմի մէջ	85
ՄՍՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ. —		Կոնդակ՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայ-	
Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — (Խել) Յովնանեա		րապետի	122
Թրկուրանցի	23,	ԶԱԻԷՆ ՎՐԴ. Զ. — Ն. Ս. Օ. Տ. Տ.	
74, 110, 155, 249, 281, 337		Վազգէն Ա. Կարողիկոսի այցը	
ՊԱՏՄԱ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. —		Անքիլիսա եւ արտասանման	129
ՀՐԱՆԴ Բ. ԱՐՄԷՆ. — Պապ Արշակունի		Ասեմագրութիւն Եպիսկոպոսական Ժո-	
16, 60, 102, 150, 199, 239, 272, 333		ղովոյ	140, 178
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ. —		ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ. — Աստուածաւունչի	
Յունուար	27	աշխարհաբար բարգմանութեան	
Փետր. - Մարտ	86	հարցը	145
Ապրիլ	119	ՄԱԿԻ զլխաւոր Բարսուղար Պր. Հա-	
Մայիս - Յունիս	161	մբռնոյթի մեր Սրբավայրերուն	
Յուլիս - Օգոստոս	218	տուած այցելութիւնը	160
Սեպտեմբեր	253	Ս. Էջմիածնի հոգեւոր նեմարանի 1956	
Հոկտ. - Նոյեմբ.	313	- 1957 ուսումնական տարւոյ հա-	
Դեկտեմբեր	348	մար առակերտներ կ'ուզուին	160
ՏԽՐՈՒՆԻ. —		ՇԱՀԱՆ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ. — Կեանքիս բաւ-	
Դեր. Տ. Տիրայր Արք. Տ. Յովնանեան	167	խումբ	287
Եւզիմէ Մայրապետ Օհանեան	167	Երուսաղէմի տաղնապր լուծման համբու-	
Թրճանա Մայրապետ Սարգիսեան	223	մէջ	289
Շահան Պերպերեան	286	ԿԻՐԵՂ ՎՐԴ. ԳԱՅԻԿԵԱՆ. — Տեղեկա-	
Դեր. Տ. Պարգեւ Եպս. Վրբանեան	317	գիր Ս. Արդուոյ Նուիրակութեան	
ԱՅԼԵԻԱՅԼՔ. —		յլմերիկա	303
Աղօթք մը	8	ՏԻՐԱՆ ԱՐՔԵՊՍ. — Նայելով դարձեալ	
Ս. Երուսաղէմին եղած կարեւոր նուի-		Շահան Պերպերեանին	340
րատուութիւն մը	26	Կենսագրական գիծեր Շահան Պերպեր-	
		եանի	341

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՈՑ ՎԱՆՔԻ ՎԵՐՋԻՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Եղիշէ Արքեպս. Տէրտէրեանի կողմէ սկսուած Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց վանքի տագնապին վերջին մանրամասնութիւնները տրուած էին «Սիոն» ամսագրի տարւոյս Հոկտ. - Նոյեմ. միացեալ թիւին եւ ուրիշ օրաթերթերու մէջ: Դէպքերուն նկարագրութիւնը հասած էր հոն ուր Տիրան Սրբազան, Նոյեմ. 15ին, վերադարձած էր Պէյրութէն եւ ընդունուած Միաբանութեան ու Ժողովուրդի անսահման ցնծութեան եւ ոգեւորութեան մէջ: Ըսուած էր նաեւ թէ Միաբանական Ընդհանուր Ժողովը, գումարուած Նոյեմբեր 17ին, 23 Եպիսկոպոս-Վարդապետներու ներկայութեամբ, միաձայնութեամբ եւ յոռնկայս, Ս. Աթոռոյ Պատր. Տեղապահ հռչակած էր Գեր. Տ. Տիրան Արքեպս.ը:

Նկատելով որ հայ մամուլի մէջ դարձեալ այլընդայլոյ լուրեր սկսած են հրատարակուիլ, սոյն հաղորդագրութեամբ կը փափաքենք հայ հասարակութեան ի զիտութիւն ներկայացնել Նոյեմ. 17ի յաջորդող կարեւոր դէպքերը որոշ մանրամասնութիւններով:

ՏԻՐԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻ ՎԵՐԱԴԱՐՋԷՆ ԵՏՔ

Նոյեմ. 19ին, Պատրիարքական Տեղապահ Գեր. Տիրան Սրբազան, խումբ մը Միաբան Հայրերու հետ, այցելեց Ներքին Գործոց Նախարարին, շնորհակալութիւն յայտնելու իր վերադարձի արտօնութեան համար եւ անոր ներկայացնելու յուշագիր մը պատրիարքական ընտրութեան վերաբերեալ կանոնական տրամադրութեանց շուրջ:

Յաջորդ օր, Նոյն նպատակաւ, այցելութիւն տուաւ Վարչապետին, արժանանալով ամենազեղծ ընդունելութեան: Այս առթիւ Նորին Վսեմութիւնը յայտնեց, ի միջի այլոց, թէ կառավարութիւնը համոզուած է որ Միաբանութիւնն ու Ժողովուրդը Տիրան Սրբազանի հետ է, ուստի փափաքելի է որ վանքին խնդիրները շուտով վերջանան ու կատարուի պատրիարքական ընտրութիւնը: Թելադրեց որ յարմար առիթով մը Տիրան Սրբազան ու Եղիշէ Արքեպս., երբ սա վերադառնայ, տեսակցութիւն մը ունենան, ի հարկին իր՝ Վարչապետին ներկայութեան: Այս թելադրութեան իր համաձայնութիւնը յայտնեց Տիրան Սրբազան, աւելցնելով թէ ինք անձնական որեւէ հակառակութիւն չունի Եղիշէ Արքեպս.ի դէմ:

Նոյեմ. 21ին, շրջան ընող գրոյցներէ իմացուեցաւ որ Եղիշէ Արքեպս., ընկերակցութեամբ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Միաբաններէն Շահէ Վրդ. Աճէմեանի, Ժամանած է Ամման, Ս. Աթոռէն երկու ամսուան ինքնակամ բացակայութենէ մը յետոյ:

Նոյեմ. 23ին, Տեղապահ Սրբազան Հայրը հրաւիրուեցաւ այցելել Ամման Նախարարական Խորհուրդի անդամներէն մէկուն կողմէ որ առաջարկեց իրեն ներկայ ըլլալ ճաշկերոյթի մը՝ հանդիպելու համար Եղիշէ Արքեպս.ի: Սրբազանը, կարգ մը նկատողութիւններ րնելէ ետք, համակերպեցաւ եղած առաջարկին ու Ժամադրութիւն տրուեցաւ Նոյեմ. 25ի Կիրակի երեկոյեան համար: Սրբազանին Երուսաղէմ վերադարձին սակայն, Միաբանութեան ու Ժողովուրդին մէջ վրդովմունք առաջ եկաւ այն կասկածով թէ առաջարկուած հանդիպումը վանքին համար վնասակար ելք պիտի ունենար:

Որոշեալ թուականին, Տեղապահ Սրբազանը Ամման գնաց ու Նորին Վսեմութիւն Վարչապետին հետ ունեցաւ հեռաձայնական խօսակցութիւն մը որուն հետեւանքով հրաժարեցաւ ճաշկերոյթին երթալու իր մտադրութենէն: Սրբազանը Նոյն օրն իսկ վերադարձաւ Երուսաղէմ եւ ընդունուեցաւ Միաբանութեան ու Ժողովուրդի գոհունակութեան եւ ուրախութեան արտայայտութիւններով:

Նոյեմբեր 30ին, եղիշէ Արքեպս. հրապարակ հանեց «Կոչ» մը ուղղուած «Երուսաղէմի մերազն ժողովուրդին» եւ «Պատրիարքական Տեղապահ Ս. Աթոռոյն Երուսաղէմի» ստորագրութեամբ ու 26 Նոյեմբեր թուականով: Անոր օրինակները յանձնուած էին անպատասխանու եւ իրեն շահակից բանի մը անձերու որոնք, ուշ գիշերին, յանկարծ երեւան գալով սկսան տունէ տուն պտըտիլ ու ցրուել «Կոչ»ները վանքին մէջ: Ժողովուրդը բունէ արթնցաւ ու զրգռութիւնը ծայր տուաւ: Ոստիկանութիւնը վրայ հասաւ ու ժողովուրդի ձեռքէն հագիւ ճողովարած ու պահուրտած ցրուիչները տարուեցան բանտ ուր մնացին գիշերը եւ յաջորդ օր արծակուեցան երաշխաւորութեամբ:

Աւելորդ է ըսել որ այդ «Կոչ»ին մէջ եղիշէ Արքեպս. կ'ուրանար ամէն ինչ, յայտարարելով թէ «մեր պաշտօնին եւ անձին վերաբերեալ եղած բոլոր ամբաստանութիւնները սուտ են եւ անհիմն», եւ «ամբողջապէս սխալ եւ սուտ տարածայնութիւններ» կը համարէր արեւու լոյսին տակ ապացուցուած ճշմարտութիւններն իսկ: Տարբեր բան կարելի չէր սպասել իրմէ . . . :

ՃԱՆԱԶՈՒՄ ՏԵՂԱՊԱՀԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ

Պետական իշխանութեանց գործին ի դիւրութիւն, Ս. Աթոռոյ դիւանապետ Հոգ. Տ. Տիրայր Վրդ. Տէրվիշեան եւ քարտուղար Տիար Կարպիս Հինդլեան, Դեկտ. 2ին, տեսակցութիւն մը ունեցան Երուսաղէմի Վսեմ. Կառավարչին հետ որուն բացատրեցին Ազգային Սահմանադրութեան ու վանական Ներքին Կանոնի ալիւսալ տրամադրութիւնները: Վսեմ. Կառավարչի փափաքով, այդ բացատրութիւնները յուշագրով մըն ալ յանձնուեցան իրեն, Դեկտ. 4ին: Նոյն օր պատգամաւորութիւն մը մեկնեցաւ Ամման Ներքին Գործոց Նախարարին եւս ներկայացնելու համար նոյն յուշագրին մէկ օրինակը:

Դեկտ. 12ին, տեսակցութիւն մը տեղի ունեցաւ Վարչապետարանին մէջ, Նորին Վսեմութիւն Վարչապետին իսկ հրաւէրով: Ներկայ էին Վարչապետն ու Ներքին Գործոց Նախարարը եւ ուրիշ երկու նախարարներ: Հրաւիրուած էին նաեւ Տեղապահ Ս. Հայրը, որ իր հետ առած էր Ս. Աթոռոյ Դիւանապետ Հոգ. Տիրայր Վրդ. Տէրվիշեանը, եւ եղիշէ Արքեպս.՝ որ իր հետ բերած էր Հայկ Փէլթէբեան անուն անձը: Կառավարութեան նպատակն էր լուսաբանուիլ վանական իշխանութեան տեսակէտին եւ Տէրութեան Արքեպս.ի առարկութիւններուն մասին: — Տեղապահ Տիրան Արքազան նախ իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնեց Կառավարութեան որ հակառակ իր կարելոր եւ բազում զբաղումներուն ժամանակ կը տրամադրէր Հայոց Պատրիարքարանի խնդիրներուն բարւոք լուծման համար, ապա շարունակեց ըսելով թէ ինք անձնապէս որեւէ խնդիր չունէր եղիշէ Արքեպս.ի դէմ եւ իր փափաքն էր միայն որ յարգուէին վանքին օրէնքներն ու պատշաճութիւնները Ներքին Կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն եւ Միաբանական Ընդհանուր Ժողովոյ անցուցած որոշումներուն հպատակելով: — Եղիշէ Արքեպս. ժխտեց տրուած որոշումներուն օրինաւորութիւնը. պնդեց թէ ինք Տեղապահ է ու կը մնայ այդպէս. առաջարկեց որ ինք արտօնուի երթալ Երուսաղէմ Միաբանական Ժողով գումարելու եւ ուղղակի պատրիարքական ընտրութեան ձեռնարկելու, վստահ ըլլալով որ Տիրան Արքազան պիտի ընտրուի, կամ նոյն ժողովին ներկայացնելու իր հրաժարականը Տեղապահութենէ: Բնականաբար չընդունուեցաւ այս տարօրինակ առաջարկը տրուած ըլլալով որ ինք արդէն պաշտօնանկ եղած ու նոր Տեղապահն ալ ընտրուած էր օրինաւոր եղանակաւ: — Նորին Վսեմութիւն Ներքին Գործոց Նախարարը յայտնեց թէ ինք ուսումնասիրած էր Տիրան Արքազանի Տեղապահ ընտրութեան պարագաները եւ հակականոնական ոչինչ գտած էր անոնց մէջ, եւ թէ ինք պատրաստ էր ճանչնալու Տիրան Արքազանի Տեղապահութիւնը, բայց յարեց թէ եղիշէ Արքեպս. կրնար դիմել Գերագոյն Ատեանին ու պատճառ ըլլալ որ ձգձգուի Պատրիարքական ընտրութիւնը, մինչդեռ հասկացողութեան մը գալով կարելի էր փութացնել այդ ընտրութիւնը եւ վերջ տալ վէճին միանգամընդմիշտ: — Ն. Վ. Վարչապետն ալ թելադրեց որ Սուրէն Եպիսկոպոս, իրեն

երկրագոյն անդամ Միաբանութեան, ժողով գումարէ եւ եղիշէ Արքեպս. այդ ժողովին ներկայացնէ իր հրահարականը եւ ապա կառավարութիւնն ալ առանց այլեւայլի ճանչնայ Տիրան Արքագանի Տեղապահութիւնը :

Միաբանութիւնը, տեղի տալով ի սէր խաղաղութեան, հաւանութիւն յայտնեց եղած առաջարկին, սակայն եղիշէ Արքեպս. մերժեց առաջարկը, կորսնցնելով այսպէս լաւագոյն պատահութիւն մը փրկելու համար ինքզինքը իր ստեղծած անելէն եւ գէթ կատարած ըլլալու համար իր խոստումը Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետին թէ պիտի քաշուէր ամէն գործէ եւ «իւր ապագայ ընթացքով որեւէ դժուարութիւն պիտի չպատճառէր Մայր Աթոռին կամ Երուսաղէմի Պատրիարքութեան» : Մինչդեռ յայտնի էր որ ան տակաւին չէր հրաժարած իր մութ նպատակները հետապնդելէ Աթոռին ի վնաս :

Դեկտ. 16ին, Տեղապահ Արքագանը շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Երուսաղէմի նոր Կառավարիչ Ն. Վ. Ատնան Եունէս Էլ-Հիւսէյնիի որ այս բարեպատեհ առիթով Նորին Արքագնութեան յանձնեց անոր Տեղապահութեան ճանաչման գիրը : Բարի լուրը վանք հասած ըլլալով Միաբանութիւն եւ ժողովուրդ վայրկեանապէս խռնեցան վանքին դուռը եւ ուրախ բացագանչութիւններով դիմաւորեցին Արքագանը :

Անգամ մը եւս Հաշիմական Թագաւորութեան երիտասարդ Վեհապետին եւ իր արդարասէր Կառավարութեան հասցէին արեւշատութեան մաղթանքներ եղան :

ՊԱՏՐԻԱՐԺԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԶԵՌՆԱՐԿ

Տեղապահ Արքագան Հայրը, Նոյմ. 17ի Միաբանական Ընդհ. ժողովին տուած իր խոստման համաձայն, անմիջապէս ձեռնարկեց պատրիարքական ընտրութեան գործողութեանց : Դեկտ. 17ին հրաւիրագիրներ դրկուեցան Յորդանանի մէջ գտնուող բոլոր Միաբաններուն : Իսկ արտասահման գտնուող միւս Միաբան Հայրերուն ալ հեռագրաւ հաղորդուեցաւ ժողովի թուականն ու օրակարգը :

Ազգային Սահմանադրութեան Երուսաղէմի վերաբերեալ բարեփոխուած 22րդ եւ 23րդ յօդուածներու համաձայն, պատրիարքական ընտրութիւնը կը կատարուի Միաբանական Ընդհանուր ժողովոյ երկու նիստերով : Առաջին օրը կը կազմուի ընտրելիաց հնգանուն ցանկը. յաջորդ օր հնգանուն ցանկին վրայէն կ'ընտրուի պատրիարքը :

Հնգանուն ցանկի կազմութեան համար հրաւիրուած ժողովը գումարուեցաւ Դեկտեմբեր 19, Չորեքշաբթի առաւօտեան ժամը 10ին : Ժողովի հրաւիրուած 25 Միաբաններէն կը բացակայէին միայն եղիշէ Արքեպս. եւ Հայրիկ Եպս. : Կատարուեցաւ զաղտնի բուէարկութիւն. եւ ընտրելիաց հնգանուն ցանկին մէջ մտան Տ. Տիրան Արքեպս. 22 բուէով, Տ. Սուրէն Եպս. 20 բուէով, Տ. Շնորհք Եպս. 17 բուէով, Տ. Հայկազուն Եպս. 10 բուէով եւ Տ. Զգօն Ծ. Վրդ. 10 բուէով :

Անցողակի յիշենք որ եղիշէ Արքեպս. ստացաւ միայն մէկ բուէ : Նիստը փակուեցաւ յաջորդ առաւօտեան նոյն ժամուն գումարուելու եւ Ս. Աթոռոյ պատրիարքի այսբան յապաղած ընտրութիւնը կատարելու առաջադրութեամբ :

ԴԱՏ ՊԱՏՐԻԱՐԺԱՐԱՆԻ ԴԷՄ

Նոյն օրուան յետ միջօրէի ժամը 4.30ին սակայն Գերագոյն Ատեանէն ստացուեցաւ որոշումնազիր մը ըստ որում Տէրութեան Արքեպս. դատ բացած էր Ներքին Գործոց Նախարարին եւ Ս. Աթոռոյ Տեղապահին դէմ միանգամայն : Գերագոյն Ատեանը կը հրահանգէր Ներքին Գործոց Նախարարին տալ իր պատճառները թէ ինչո՞ւ պէտք չէ չեղեալ նկատէ Տիրան Արքագանի Տեղապահութեան ճանաչումը. կը հրահանգէր նաեւ Ս. Աթոռոյ Տեղապահին կեցնել պատրիարքական ընտրութեան գործողութիւնները մինչեւ Գերագոյն Ատեանին այդ մասին տալիք վճիռը :

Յաջորդ առաւօտ որոշեալ ժամուն գումարուեցաւ Միաբանական Ընդհանուր Ժողովը ուր Տեղապահ Սրբազանը տուաւ իր պաշտօնական զեկոյցը բացուած դատի մասին եւ յայտնեց թէ այս պարագաներու տակ կը մնար յետաձգել պատրիարքական ընտրութիւնը: Ընդհ. Ժողովին առաջարկ բերուեցաւ որ Եղիշէ Արք. արտաքսուի Միաբանութենէն: Այս խնդիրը ըստ կանոնի յանձնուեցաւ Տնօրէն Ժողովոյ նախարանութեան:

Պատրիարքական ընտրութեան այս կերպով յետաձգման պատճառաւ Միաբան Հայրերէն երկուքը արտօնուեցան մեկնիլ իրենց թեմական գործին պայմանաւ որ տօնական օրերէն ետք դարձեալ վերադառնան Ս. Աթոռ պատրիարքական ընտրութեան եւ այլ յարակից գործերու իրենց մասնակցութիւնը բերելու համար: Անմիջապէս ձեռնարկուեցաւ անհրաժեշտ նախապատրաստական աշխատանքներու պատրիարքարանի դատին պաշտպանութեան համար գործակցութեամբ կարող փաստաբաններու, երուսաղէմէն եւ Ամմանէն, որոնք պիտի հետապնդեն դատական գործերը:

Դեկտեմբեր 23ի յետ միջօրէի ժամը 1ին լուր առնուեցաւ թէ ոստիկանութեան հսկողութեամբ Եղիշէ Արքեպս. Ամմանէն երուսաղէմ եկած էր վանք վերադառնալու նպատակաւ: Միաբանութիւն եւ Ժողովուրդ կրկին խռովայոյց վիճակի մատնուեցան: Եղիշէ Արքեպս. փոխանակ զգաստանալու եւ հրաժարելու ամէն գործէ, համաձայն Վեհափառ Հայրապետին տուած իր խոստումին, ընդհակառակն համարձակած էր սուտ հանել Ամնայն Հայոց Հայրապետը: Աւելին, չէր ուզած ննջարկուիլ Միաբանական Ընդհանուր Ժողովի որոշումներուն, եւ զատ բացած էր վանական օրինաւոր իշխանութեան դէմ ու կասեցուցած պատրիարքական ընտրութեան ձեռնարկը, խանգարելով Ս. Աթոռոյ գործոց բնականոն ընթացքը: Զարմանալի չէր ուրեմն Ժողովրդային ինքնաբոլս ընդվզումը ընդդէմ անոր վանք վերադառնալուն: Երուսաղէմի կառավարիչը, իրազեկ դառնալով կացութեան. յանձնարարեց Եղիշէ Արքեպս.ին վերադառնալ Ամման:

Թերեւս աւելորդ չըլլայ յիշել այստեղ որ Միաբանութեան ներկայ դժուարութիւնները առաջ կուգան, եւ Եղիշէ Արքեպս. պատրիարքարանին դէմ դատ բանալու կարելիութիւն կ'ունենայ, այն պատճառաւ որ Ազգային Սահմանադրութեան Երուսաղէմի վերաբերեալ յօդուածները, որոնք մեր պատրիարքարանի հիմնական կանոնադրութիւնը կը կազմեն, թերի են եւ ժամանցեալ: Շատ մը խնդիրներու մասին թէ՛ այս կանոնները եւ թէ՛ Միաբանական Կանոնը պէտք եղած նախատեսութիւնները չեն պարունակեր ամէն պատահականութեանց համար: Յաճախ անոնց անորոշ հանգամանքը դժուարութեան կը մատնէ գործադիր իշխանութիւնը եւ պաշտօնական Ժողովները: Աւելի քան երեք քառորդ դար առաջ հաստատուած այս կանոնները չեն յարմարիր ներկայ կացութեան եւ տեղի կուտան թիրիմացութեանց: Յարկ բարեացակամ եւ խոհեմ առաջնորդողներ Միաբանութեան մէջ բանաւոր եղանակաւ առաջ տարած են պատրիարքարանի գործերը. բայց երբ որ չարամիտ անձեր հետամտին դժուարութեանց առջեւ ղենել Ս. Աթոռը կ'օգտուին մեր կանոնագրին պակասութիւններէն:

Վերջացնելէ առաջ. ի միամտութիւն հայ հասարակութեան, կը յայտնենք թէ Դերաշնորհ Տ. Տիրան Արքեպիսկոպոս օրինաւորապէս ընտրուած ու կառավարութենէն ճանչցուած Տեղապահն է եւ ըստ այնմ կը մնայ ի գլուխ Միաբանութեան եւ Յորդանանու հայ Ժողովուրդին: Բացուած դատը որեւէ կերպով ազգած չէ անոր հանգամանքին, ու Պատրիարքարանի գործերը, հնարաւորութեան սահմանին մէջ, առաջ կը տարուին կանոնաւորութեամբ: Տնտեսական խիստ անծուկ կացութիւնը կը շարունակէ ծանրանալ Ս. Աթոռին վրայ եւ Միաբանութիւնն ու Երուսաղէմի հայ կարօտեալները օրուան հացի մտահոգութենէն բռնուած են: Նախկին Տեղապահին ստեղծած տագնապը աւելի եւս կը դժուարացնէ այդ մասին ձեռք առնուելիք միջոցները: Հակառակ ասոր, Միաբանութիւնը եւ Ս. Աթոռոյ բոլոր պաշտօնէութիւնը լծուած են իրենց գործերուն այս սուրը Հաստատութեան համար պայծառ օրերու ակնկալութեամբ:

ատեն մը էջմիածին մնայ: Որոշեց մեկնել: Մեր վերջին տեսակցութեան ընթացքին, 4 նոյեմբերին, Մեր թելադրութեան թէ պէտք է հրաժարի երուսաղէմ վերադառնալէ, Մեզ պատասխանեց՝ «իրաւունք ունիք Վեհափառ, այս պայմաններու մէջ ես պիտի բաշտում ամէն բանէ, կը վստահացնեմ Ձեզ թէ իմ ապագայ ընթացքով որեւէ դժուարութիւն պիտի չպատճառեմ Մայր Աթոռին կամ Երուսաղէմի պատրիարքութեան»: Եւ այսպէս մեկնեցաւ: Անկէ ասդին որեւէ լուր չունինք իրմէ: Յուսով ենք թէ երուսաղէմի կորովի եւ ողջամիտ Միաբանութիւնը շուտով պիտի ձեռնարկէ պատրիարքական ընտրութեան, եւ առաջին ուրախացողը Մենք պիտի ըլլանք եթէ լսենք Ձեր ընտրութեան մասին:

«... Ինչպէս ծանօթ է Ձերդ Ամենապատուութեան, Մեր տեսակէտն ու իղծն էր որ Անթիլիասի տագնապը կերպով մը վերջ գտնէր, կողմնուր փոխադարձ զիջումներով, Գահիրէի համաձայնագրի ոգին պահելով: Մենք հետեւողականօրէն հետապնդեցինք որ ելք մը գտնուի: Եթէ օրը օրին տեղեակ ըլլայինք կողմնուր բանակցութեանց արդիւններուն վստահ ենք թէ հարցը ուրիշ վախճան կ'ունենար: Բայց յետոյ միայն տեղեկացանք — շատ ուշ — թէ եղիշէ Արքեպիսկոպոս ինքզինքը տեսակ մը Մեր լիազօրը եւ բանագնացը ցոյց տալով վճիռներ է արձակել թէ՝ «Վեհափառը այս կէտին համաձայն չըլլար», «Վեհափառը չընդունիր» եւայլն, առանց նոյնիսկ Մեզ տեղեակ պահելու այդ բանակցութեանց ընթացքին: Ճիշդ է թէ մենք զայն բանագնաց նշանակեցինք Մեր Անթիլիաս գտնուած ատեն, բայց իր այդ պաշտօնը հոն ալ վերջացաւ: Յետագային Մենք իրեն ոչ մէկ լիազօրութիւն չենք տուած: Փարիզէն իրեն գրած մէկ նամակնուս մէջ, 4 Ապրիլ թուակիր, միայն այսքան բեր էինք իրեն՝ «Հետեւեցէք Անթիլիասի տագնապը ընթացքին եւ տեղեակ պահեցէք Մեզ»: Ուրիշ ոչինչ:

«... Մայր Աթոռի գործերը առհասարակ բարեյաջող ընթացքի մէջ են: Երիտասարդ ուժերը առաջ բաշած ենք եւ երջանիկ ենք որ յուսախաբ եղած չենք: Մի բանին զմայելի տղաքներ են: Մեր գահակալութեան տարեդարձին առթիւ արեղաներէն եօթին վարդապետական չորս աստիճաններ տուինք: Չորսը ներքին թեմերը ուղարկած ենք (Թիֆլիս, Պաքու, Մոսկուա, Ռոստով), երեքը Մայր Աթոռի մէջ են: Բացի անոնցմէ, Աթոռի մէջ ունինք երկու եպիսկոպոսներ, երեք վարդապետներ, երկու արեղաներ, չորս քահանաներ եւ եօթ սարկաւազներ:...

«Ինչքան երջանիկ պիտի ըլլանք եթէ յառաջիկայ տարի ուխտի գալով Մայր Աթոռ, Ձեր աչքերով տեսնէք ինչ որ Մեր տկար ուժերով սկսած ենք իրագործել: Բնական է Մեր բոլոր աշխատանքները, ամէն տեսակի ձեռնարկները, իրենց սկզբնաւորութեան մէջ կը գտնուին տակաւին եւ դեռ շատ, շատ բան կայ ընելիք: Եղածը, ըլլալիքի համեմատութեամբ ոչինչի հաւասար է: Բայց Մենք կը հաւատանք այդ ըլլալիքին եւ գալիքին: Աստուած եւ Մեր ժողովուրդը Մեզ հետ են:...

«Բարի եղէք Մեր ողջոյնը եւ օրհնութիւնը յայտնելու Ս. Աթոռիդ ամբողջ Միաբանութեան, լաւագոյն բարեմաղթութիւններով Ձեր շինարար գործոց յաջողութեան համար:

«Մեր Հայրապետական սրտարուխ օրհնութիւնը նաեւ Երուսաղէմի քաջարի հաւատացեալ ժողովուրդին որ վճռական պահուն զիտցաւ ցուցաբերել ներքին միութիւն, գործակցութիւն եւ հոգեւոր-բարոյական բարձր գիտակցութիւն: Երանի թէ այդ ոգին օրինակ դառնար Մեր բոլոր գաղութներուն:

«Ընդունեցէք, սիրելի Սրբազան Եղբայր, Մեր սիրոյ ողջոյնը եւ Մեր ամենաջերմ մաղթանքը Ձեր քաջառողջութեան համար: Յուսանք թէ մօտ ապագային պիտի կարողանանք զիրար ողջունել, միասին եւ միախորհուրդ շարունակելու համար Մեր եկեղեցանուէր աշխատանքները ի փառս Աստուծոյ»:

Ս. Արուստյան Տպարանէն ցարդ լոյս տեսած են

Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ

ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱՐԵՒՄՏԱՅԱՑ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

գործէն հետեւեալ հասորները —

էջ	ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐ	ԳԻՆ
368	ԶԱՐԹՕՆՔԻ ՍԵՐՈՒՆԴ	12 ՇԻԼԻՆ

Տերոյենց Պատուելի	Յովհաննէս Հիսարեան
Խաչատուր Միսաքեան	Ստեփան Ոսկան
Նիկողոս Զօրայեան	Դրիգոր Զիլինկիրեան
Նահապետ Ռուսինեան	Դրիգոր Ոսեան

Տպուած 1945 ին

էջ	ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ	ԳԻՆ
444	ՌՈՄԱՆԹԻՔՆԵՐ	17 ՇԻԼԻՆ

Հ. Ղեւոնդ Ալիւան	Մկրտիչ Պեչիքբաշեան
Պետրոս Դուրեան	

Տպուած 1954 ին

էջ	ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ	ԳԻՆ
184	ԿՐՏՍԵՐ ՌՈՄԱՆԹԻՔՆԵՐ	10 ՇԻԼԻՆ

Թովմաս Թեքեան	Մկրտիչ Անգեմեան
Յովհաննէս Սեբեան	Ռեքեոս Պերպերեան

Տպուած 1954 ին

էջ	ԶՈՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ	ԳԻՆ
520	ԴԷՊԻ ԻՐԱՊԱՇՏՆԵՐ	ՄԷԿ ՏԻԼԱՐ

Յակոբ Պաբոնեան	Նղիա Տեմիրճիպաշեան
Մկրտիչ Խրիմեան	Մինաս Զեռալ
Դարեգին Մուսանձեանց	Մասթոս Մամուրեան
Խորեն Նար-Պէյ	Մերենց

Սրբունի Տիւաթ

Տպուած 1956 ին

էջ	ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ	ԳԻՆ
484	ԻՐԱՊԱՇՏՆԵՐ	15 ՇԻԼԻՆ

Արփիար Արփիարեան	Տիգրան Կամսարական
Լեւոն Բաշալեան	Արշակ Զօպանեան
Դրիգոր Զօհրապ	Զապէլ Ասատուր
Հրանդ	Հրանդ Ասատուր

Տպուած 1952 ին

**«ԱՌՈՆ»-Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԸ ԵՒ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱՄ,
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.**

ՎԱՆՑ ԽՕՋԱՐԷԳԵԱՆ - Սրամ երեմեան: Նուէր Գարուծիւն Հազարեանէ:

Պ. Գէորգեան կը նուիրէ հետեւեալ 2 գիրքերը. —

ա) ՄԵՆՏԱԳԱՏԻԻ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐ: ք) LE PEDANTISME CHEZ L'ADOLESCENT.

ՎԱՆԱԳԻ ՊԵՏԻԿԸ - Բ. Հատոր: Հեղինէ Դաւիթեան (նուիրատու):

ՅԵՐԿԻՐ ՀԱՅՐԵՆԻ - Դերենիկ Եպս. (նուիրատու):

Սիմոն Սիմոնեանէ ստացանք. —

ա) ՀՍՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ (Ա. - Գ. եւ Տարրական Ա. - Գ.):

ք) ԹՈՒԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ (Ա. - Զ. Տարի): գ) ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԵՐ (Ա. - Ե. Տարի):

դ) ԱՐԱԳԱՆ (Ա. Գ. եւ Ե. Տարիներ): ե) ԿՐՕՆԻ ԳԻՐԲ (Ա. - Գ. Տարի):

ԵԱԴԵՓՈՒՆՋ ԲԱՐՈՑԱԼԻՑ ՊԱՏՄՈՒՄԲՆԵՐՈՒ - Ե. Պրակ: Նուէր Նուպար Դրատունէն:

LA ROSARIE D'ARMENIE - Tome II. Archiag Tchobanian. Նուէր Վահէ Օհաննէսեանէ:

ԳԵՐԻՑ ԴՈՒՐՍ - Լաս: Հրատ. եւ Նուէր Դեղամ Լ. Սեւանէն:

LES MEMOIRES DE MGR. JEAN NASLIAN - Tome I. & II. Նուէր Փարիզի Հ. Բ. Ը. Մէն:

ԵՒԱ - Փայլակ Միքայէլեան: Հրատ. եւ Նուէր «Էտիվան»էն:

ՄՕՏԻԿ ԱՆՑԵԱԼԻՑ - Ե. Իրագեկ: Նուէր «Համազգային» Ընկ.էն:

ՀՈՒԻՆ - Գարուծիւն Ե. Սարայտարեան (նուիրատու):

ԴԷՊԻ ՆՈՐ ՀՈՐԻՋՈՆՆԵՐ - Սուրիա:

Հայկ Շիրոյեանց կը նուիրէ իր 2 գիրքերը. —

ա) ԿԱՆԱՆՉ ՀԱՐՍ:

ք) ԳԱՐՈՒՆ ԷՐ:

ANAHID ... AND THERE WAS LIGHT - Frances A. and Garabed H. Paelian (donors).

ԱՌՁԵՌՆ ԺԱՄԱԳԻՐԲ ՀԱՅՑ. Ս. ԵԿԵՂԵՅԻՈՑ - Պատրաստեցին Եակոբ Տէր Խորէնեան

եւ Անդրանիկ Ղուպիկեան (նուիրատուներ):

The Palestine Arab Refugees institution in
Dainascus presents the following books:—

a) RESOLUTIONS ADOPTÉES PAR LES
DIFFÉRENTS ORGANES DE L'O. N. U.
SUR LA QUESTION PALESTINIENNE.

b) STATEMENTS ON THE PALESTINE
QUESTION - 1953.

c) STATEMENTS ON THE PALESTINE
QUESTION - 1954.

d) TENSION, TERROR AND BLOOD
IN THE HOLY LAND.

ԼՈՒՍԱՐՁԱԿ - Մինաս Նուրի (նուիրատու):

IRAQ OIL IN 1955 - Presented by Iraq
Petroleum Co. Ltd, London.

Միգրան Մ. Սէֆէրեան կը նուիրէ 6 Հայե-
րէն գիրքեր:

ՄԵՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԶԱՐԹՕՆԲԸ - Տ. Մար-
տիրոսեան: Նուէր «Պայքար»էն:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑ-
ԻՈՑ - Օժման Հնգամեակ: Նուէր Վր-
թանէս Բոյ. Փափազեանէ:

Տ. Տիրան Արքեպս. կը նուիրէ 8 Անգլիերէն
գիրքեր:

(Եարուցակիի)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԸԻ

ՕՐԱՑՈՅՑ

1957

ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
(ԸՍՏ ՀԻՆ ՏՈՒՄԵՐԻ)

Եւ

Բաճ Թուականին Հայոց

ՏՆԽՅ - ՏՆՄ = 4449 - 4450

Եւ

Տոմարական Թուականին Հայոց

ՌՆՁ - ՌՆԷ = 1406 - 1407

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐՈՑՁԱԿՈՐԵԱՆՑ
ԵՐՈՒՍԱԴԷՄ

Է՛՛՛ 207

ԳԻՍ՝ 100 ԺԻՍ